1554

לעבן

העפטען פון צייט צו צייט

פאר ליטעראטור קונסט און פובליציסטיק

אונטער דער רעדאקציע
פון משה שאליט

פון די מלחמה=יארן

I.

די אייראפעאישע מלחמה

(א זאמלונג פון יידישע פאָלקס=ווערטלאך,
אַנעקדאָטן, רמזים, בריוו, גראַמען,
לידער, מעשיות און לעגענדעס,
וואָס זיינען געשאַפן
געוואָרן אין דער
צייט פון קריג).

געזאמלט און דערקלערט
— פון —
שמואל לעהמאן.

„לעבען" ווילנ
רעד. משה שאלי

טעלעגראַמעס, בריוו, אונטערהאַנדלונגען און געשפּרעכן צווישן די מלוכות.

פֿאַר וואָס האָט אויסגעבראָכן די מלחמה?

1.

דער (קיסר) ווילהעלם האָט געשיקט צום רוסי־ן קיסר אַ טעלעגראַמע און האָט זיך אונטערגעשריבן „ווילהעלם“ און אַזוי ווי אויף רוסיש שרײַבט מען דאָך ווילהעלם מיט אַ „גע“ (ג), האָט דער רוסישער קיסר געלייענט ווײל=גולם—האָט ער זיך באַליידיגט און האָט אים אַרויסגערופֿן אויף אַ מלחמה.

סעפּטעמבער 1914.

2.

ווען די מלחמה האָט אויסגעבראָכן, האָט רוסלאַנד געשיקט דײַטשלאַנדן אַ זאַק קאַשע (אַ רמז אויף אַ סך זעלנער) און האָט געזאָגט:

—„נאַ, קענסט עס אויפֿעסן מיט אַמאָל“?

האָט דײַטשלאַנד אים צוריקגעשיקט אַ פֿערטל זעקל פֿעפֿער און ער האָט געזאָגט:

—„איך וועל די קאַשע אויפֿעסן, נישט מיט אַמאָל, נאָר ביסלעכווײַז און דו עס אויף דאָס פֿערטל זעקל פֿעפֿער“...

ווען רוסלאַנד האָט נאָר אויפֿגעגעסן צוויי פֿעפֿער, האָט אים באַלד אָנגעהויבן צו ברענען אויפֿן האַרצן.

יאַנואַר 1915.

3.

דער רוסישער (קיסר) האָט געשריבן אַ בריוו צום קיסר ווילהעלם, אַז ער וויל מיט אים מאַכן שלום און ער וועט אים אָפּגעבן פּוילן, האָט דער קיסר ווילהעלם צוריקגעשריבן, אַז אין דרײַ טעג אַרום וועט ער אים געבן אַ תּשובֿה.

נאָך די דרײַ טעג האָט ער אים געענטפֿערט:

—„אַז דו ווערסט מיר צושטעלן אַזוי פֿיל מײַנע זעלנער, וויפֿל דו האָסט געשריבן בײַ דיר אין די צײַטונגען, אַז דו האָסט גענומען אין „פּלען“ אַרײַן, וועל איך מיט דיר מאַכן שלום.

אויגוסט 1915.

4.

דער רוסישער (קיסר) האָט געשריבן : עם דײַטשן קיסר, אַז ער וויל מיט אים שליסן שלום אויף דעם תּנאַי, אַז ער גיט אים אָפּ פּוילן און דער דײַטשער קיסר זאָל אים אַרויסלאָזן פֿון גאַליציע.

5.

גראַף הינדענבורג האָט געשריבן אַ בריוו צו ניקאָלאַי־ניקאָלאַיעוויטשן:

—„זאָלסט זען, די רוסן זאָלן ניט לויפֿן אַזוי שנעל ווײַל ס'איז אוממעגליך זיי צו דעריאָגן.

מאַי 1915.

6.

אַ דײַטשער עראָפּלאַן האָט אַראָפּגעוואָרפֿן אויף די רוסישע פּאָזיציע אַ [בעזים], האָבן די זעלנער מורא געהאַט צוצוגיין. האָט זיך געפֿונען אַ דרייסטער סאָלדאַט און איז צוגעגאַנגען און האָט ·עם בעזים אויפֿגעהויבן און האָט אים אַוועקגעטראָגן אין שטאַב אַרײַן.

אין שטאַב האָט מען פֿאָרזיכטיק באַטראַכט דעם בעזים, האָט מען אין אים געפֿונען אַ בריוו. איז געשטאַנען געשריבן פֿון דײַטשן קיסר אַזוי: צום וואַרשעווער קאָמענדאַנט:

די פֿאַסט האָסטו שוין אַרויסגעראַמט, די גאָסודאַרסטווענע באַנק האָסטו שוין אַרויסגעראַמט, אַלץ האָסטו שוין אַרויסגעראַמט, איצט נאָ דיר אַ בעזים און גײ קער אויס, ווײַל מײַן באַגאַזש גייט אויפֿן וועג.

אויגוסט 1915.

7.

ס'איז געפֿלויגן אַ דײַטשער עראָפּלאַן איבער וואַרשע און האָט אַראָפּגעלאָזט אַ בריוו מיט אַ בעזים, איז געשטאַנען געשריבן אין בריוו: „גאַריש חזיר, רייניק אָפּ וואַרשע“

יולי 1915.

8.

גראַף הינדענבורג האָט צוגעשיקט אַ באַפֿעל צום וואַרשעווער קאָמענדאַנט:

—„אַזוי ווי איך דאַרף אין קורצן אַרײַן אין וואַרשע, האָב איך געהערט, אַז מען האָט אונטער־געמינירט אַלע בריקן און אַלע רעגירונגס־געבײַדעס, כּדי ווען איך וועל אַרײַנקומען, זאָלן זיי ווערן אויפֿגעריסן. זאָג איך דיר אָן, אויב דו וועסט אַזוי טאָן, וועל איך אויפֿרײַסן און פֿאַרברענען אַלע צערקוועס אין מאָסקווע.

יוני 1915.

9.

דער דײַטשישער (קיסר) האָט באַפֿוילן דעם רוסישן קיסר, אַז וויבאַלד עס וועט אים פֿעלן

1. טעלעגראַמעס, בריוו
2. רוסישע נצחונות אין גאַליציען
3. פֿאַר וואָס געווינט דײַטשלאַנד
4. רוסלאַנדס אָפּטרעטן
5. ניקאָלײַ
6. ווער האָט געווינען די מלחמה? (מײַן אייגענע מיינונג)
7. ליגענדעס וועגן ווילנע
8. רויזן־בלעטלעך
9. בריוו
10. מעשׂיהלעך און ליגענדעס

A war of kings

Overwhelming pro-German sentiment

אַ קימען פון וואַרשע, וועט ער חרוב מאַכן מאָסקווע און פעטערבורג.

10.

דער נאַסלעדניק האָט געגעבן אַ טעלעגראַמע צום קיסר ווילהעלם:

—„מען שלאָגט די דײַטשן,—ווײַנט די מאַמע, מען שלאָגט די רוסן,—ווײַנט דער טאַטע".

11. אויגוסט 1915.

רוסלאַנד און דײַטשלאַנד זײַנען געגאַנגען מאַכן אַ הלואה אין אַמעריקע, האָט מען דײַטשלאַנד גיט געוואָלט באָרגן און רוסלאַנד יאָ.

—„פאַרוואָס?"

—פאַרדעראַפאַר, ווײַל רוסלאַנד, וואָס ער נעמט, גיט ער צוריק,—ער האָט גענומען גאַליציע און האָט אָפּגעגעבן און אַז דײַטשלאַנד נעמט, גיט ער שוין מער ניט צוריק.

סעפּטעמבער 1915.

12.

פראַנקרײַך פרעגט רוסלאַנד:

—„פאַרוואָס פאַרשפּילסטו די מלחמה?"

פאַרענטפערט ער זיך:

—„ס'איז גלײַכער מיט אַ קלוגן צו פאַרשפּילן ווי מיט אַ נאַר צו געווינען".

רוסישע נצחונות און העלדישקייטן.

אַן אויסטויש.

1.

ארבעים שנה אקוט בדור—פערציג יאָר האָב איך מיך אָפּגערוט מיט מײַן פאָלק, ואומר—האָט מען מיר געזאָגט: עם תועי—ס'איז דאָ אַ פאָלק, וואָס בלאָנדזשעט און וויל פאַרבלאָנדזשען קײַן קעניגסבערג. לבב—זײַנען זיי פאַרקראָכן קײַן לחאַה. והם לא ידעו דרכי—זיי האָבן מײַנע וועגן קײַן קעניגסבערג ניט געוואוסט, אשר נשבעתי באפי—האָב איך געשוואָרן בײַ מײַן גרימצאָרן, אם יבאון אל מנוחתי—אויב זיי וועלן קומען קײַן קעניגסבערג.

(דאָס האָט, מכלומרשט, געזאָגט דער דײַטשער קייסער).

2.

והחזיר כי מפריס פרסה—דער חזיר שטעקט אויס (אַרײַן) דאָס פיסל, וגרה לא יגר—נאָר מאַווינען וועט ער דאָ ניסט.

(דאָס האָט מען געזאָגט, ווען רוסלאַנד האָט פאַרנומען גאַליציע).

3.

אין די קאַרפּאַטן שטייט אויף אַ מצבה אויפגעשריבן: „קבורת רוסיה פה תחיה"—דער ראשי תיבות דערפון איז קרפת (קאַרפּאַטן).

4.

גיט רוסלאַנד האָט גענומען פשעמיסל, נאָר פשעמיסל האָט גענומען די רוסן.

ווען דער רוס איז אַרײַן אין פשעמיסל, איז דער קייסער פראַנץ יאָזעף געזעסן פאַרטרויערט,-קומט אַרײַן דער קיסר ווילהעלם און פרעגט אים:

—„וואָל זיצסטו עפּעס אַזוי טרויעריג?" זאָגט ער:

—„וואָס זאָל איך ניט זיצן טרויעריג, די רוסן האָבן צוגענומען פשעמיסל!"

זאָגט דער קיסר ווילהעלם:

—„ס'איז ניט אמת, פשעמיסל האָט גענומען די רוסן".

5. יולי 1915.

דער עסטרײַכישער קיסר איז געקומען צום קיסר ווילהעלם און האָט פאַר אים געוויינט און געקלאָגט: „זע נאָר, זיי זײַנען געקומען צו דיר קײַן קעניגסבערג, האָסטו זיי באַלד אַרויסגעטריבן און בײַ מיר האָבן זיי שוין צוגענומען לעמבערג און פשעמיסל און זיי זײַנען שוין אין די קאַרפּאַטן און דו טרײַבסט זיי ניט אַרויס.

האָט דער קיסר ווילהעלם געענטפערט:

—„צו מיר האָב איך זיי ניט אַרײַנגעלאָזן און פון דיר וועל איך זיי ניט אַרויסלאָזן".

אויגוסט 1915.

6.

—דו ווייסט, דער רוס האָט אײַנגענומען.

—וואָס?

—אַ מיתה משונה.

7.

ס'האָט אַ סאָלדאַט געזאָגט:

—„דאָ איז ער אַ קאָזאַק, זאָל ער נאָר קומען קײַן סיביר, וועט מען אים שנײַדן".

8.

ווען די קאָזאַקן זײַנען געקומען קײַן לובלין, האָבן זיי געזאָגט:

—„אַף קראַסיווי גאָראָד בערלין (אָך אַ שיינע שטאָט בערלין)!" זיי האָבן געהערט ...לין, האָבן זיי געמיינט בערלין.

1915.

9.

—די רוסן האָבן אײַנגענומען 3 שטאַרקע פּאָזיציעס.

—וואָסערע?

—הײַנט, מאָמענט און הצפירה.

—(עטליכע וואָכן פאַרן אָפּטרעטן פון וואַרשע, האָבן די רוסן פאַרמאַכט די דרײַ יידישע צײַטונגען).

יולי 1915.

10.

—פונדעסטוועגן האָט פאָניע באַוויזן אַ קונץ אין דער מלחמה. ער האָט באַוואָרנט, אַז קיינער זאָל שוין ניט קענען נעמען פעטערבורג.

—פאַרוואָס?

—ווײַל ער האָט עס אַ נאָמען געגעבן פעטראָגראַד.

11.

—פאַרוואָס האָט מען עפּעס פעטערבורג אַ נאָמען געגעבן פעטראָגראַד?

—ווײַל, אַז איינער איז געפערליך קראַנק, בײַט מען אים צו אַ נאָמען.

דעצעמבער 1914.

12.

ווי אַזוי רוסלאַנד נעמט אַ סך געפאַנגענע.

נאָך אַ שלאַכט גייט דער גענעראַל צו יו

דעין אָפיציר און פרעגט אים: „וויפיל האָסט געפאַנגענע דײַטשן?" זאָגט ער למשל: „דרײַ". דערנאָך גייט ער צו צו אַ צווייטן און פרעגט אים: „וויפיל 'האָסטו געפאַנגענע?" זאָגט ער למשל: „צוויי". שרײַבט דער גענעראַל אויף נעבן דעם דרײַ אַ צוויי—32. דערנאָך גייט ער צו צו אַ דריטן און פרעגט אים ווײַטער: „וויפיל האָסטו געפאַנגענע?" זאָגט ער למשל: ער האָט גאָר ניט. שרײַבט דער גענעראַל אויף נעבן דעם צוויי אַ נאָל—320. דערנאָך גייט ער צו צו אַ פערטן און פרעגט אים, צי ער האָט עפּעס געפאַנגענע, זאָגט ער: (למשל) „ניין". שרײַבט דער גענעראַל ווײַטער אויף אַ נאָל—איז שוין 3200 געפאַנגענע.

13.

פ. ס. אַ. (ראשי־תיבות פון פעטערבורגער טעלעגראַפן אַגענטור) מאַכט: פּוסטע טײַטשט אַנדערש.

14.

דער הויפּט־קאָמאַנדיר האָט אַרויסגעגעבן אַ באַפעל: ווער עס וועט אים ברענגען הינדענבורגס קאָפּ באַקומט 30 טויזנט רובל.

האָט הינדענבורג אַרויסגעגעבן אַ באַפעל: ווער עס וועט ברענגען ניקאָלאַי ניקאָלאַיעוויטשעס קאָפּ, קריגט אַ מאַרק, ווײַל זײַן קאָפּ איז מער ניט ווערט ווי פאַר די הינט צו וואַרפן.

פאַרוואָס געווינט דײַטשלאַנד און רוסלאַנד מוז פאַרשפּילן?

1.

—אונזערער וועט געווינען.

—פון וואַנען ביסטו אַזוי זיכער?

—ווײַל דער, וואָס וועט געווינען, וועט דאָך דער זײַן אונזערער.

1914.

2.

גאָט שלאָגט זיך מיט ערד און געווינען וועט גאָט.

(גאָט איז די ראשי־תיבות פון גערמאַניע, אַוסטריע, טערקײַ).

3.

ווי אַזוי קען רוסלאַנד געווינען, אַז ער שלאָגט זיך מיט גאָט.

4.

איידער דער דײַטשער קיסר איז געגאַנגען אונטערשרײַבן די מלחמה מיט רוסלאַנד, האָט ער געשיקט רופן די גרעסטע הײבין *) און האָט זיך געפרעגט בײַ איר:

—„ווי זאָגסטו, איך גיי האַלטן מלחמה, וועל איך געווינען?"

האָט זי געזאָגט:

—„איך בין אַ הײבין, ווייס איך, ווען איך זע, אַז אַ קינד גייט מיט די פיסלעך אָדער מיט די הענטלעך, וועט עס שוין ניט לעבן, אָבער

*) 1) אין דער גמרא ווערט אַ הײבין אָנגערופן חכמה. עס איז אויך דאָ אַ פאָלקספראַגע:
—פאַרוואָס ווערט אַ הײבין אָנגערופן אויף גמרא־לשון חכמה? ווײַל איזהו חכם הרואה את הנולד.

אז עס גייט מיטן קאפּ, וועט עס לעבן. דו
גייסט דאך מיטן קאפּ 2) וועסטו געווינען.

1914.

5.

די פאראייניגטע מלוכות מוזן פארשפּילן,
ווייל זיי שלאגן זיך מיט גאט און אז מען שלאגט
זיך מיט גאט, ווערט פון אלץ א תל, א קופּע
ערד. און ערד איז דאך עפּר און עפּר איז די
ראשי־תיבות פון ענגלאנד, פראנקרייך, רוסלאנד.

דעצעמבער 1914.

6.

דייטשלאנד גייט מיט דער נאטור און גאט
איז איבער דער נאטור און גאט איז מיט אים—
איז דאך דא גאט און נאטור, דאדורך געווינט ער.

7.

מיט דעם רוס שלאגט זיך א טויטע ארמיע,
דאדורך מוז ער פארשפּילן.

טויטע ארמיע—דאס זיינען די יידן און
רביים, וואס די רוסן האבן זיי אומשולדיג
געהאנגען און געשאסן.

dead army of Jews

8.

דאס יידישע פארגאסענע בלוט
באצאלט אים גאנץ גוט,

ער וועט האבן צו געדיינקען,
ער וועט זיך אין די הייזער ארומבלאנקען.

וואו ער וועט קומען,
וועט מען אים גארנישט געבן.

...ער וועט שטיין ביי דער טיר,
ווי אן אפּגעקומענער גביר.

1915.

9

א דייטשער זעלנער איז ארויסגעגאנגען נאך
וואסער, האט ער פונדערווייטנס דערזען עטליכע
רוסישע סאלדאטן און האט אויסגעשטעלט זיין
ביקס צום שיסן.

שרייען די רוסישע סאלדאטן:

—„האלט! צי דו ווייסט ניט, אז ביי אונז
איז ניטא קיין געווער?“

מאי 1915.

10.

איין סאלדאט האט געזאגט צום צווייטן:

—„סטרעליאי“ (שיס):

האט דער צווייטער געפרעגט:

—„טשעם (מיט וואס)?“

האט דער ערשטער געענטפערט:

—„פּאראכאם“ (מיט פּולווער).

א יעסלי ניע בודיעט (און ווי באלד ס'וועט ניט זיין)?

—טא גאראכאם (איז מיט ארבעס).

11.

א יידישער זעלנער האט געזאגט:

—„ווי אזוי קען רוסלאנד געווינען, אז קאק
(какъ—ווי אזוי) איז א ווארט און ניקאלאי
ניקאלאיעוויטש איז דער פירער און איך בין דער
זעלנער

famous joke

—„ווי אזוי קען דער רוס געווינען, אז קאק
איז א ווארט און שטשי איז דאס מאכל און
ניקאלאי איז דער קיסר און איך בין דער זעלנער“.

רוסלאנדס אָפּטרעטן און דייטשלאנדס אריינקומען.

1.

—קיינער זאגט ניט אזוי פיל אשר־יצר ווי
רוסלאנד:

—פאר וואס?

—ווייל אומעטום גייט ער ארויס...

יולי 1915.

scatalogical

2.

דעם רוס דארף מען מאכן אן אפּעראציע—
ער האט אלעמאל דעם דייטש אין הינטן (טיל).

יולי 1915.

3.

פאניע דער רין
פארדינט זיך א פּריז,—
ניט פון גבורות
נאר פון מאכן פיס.

4.

דא גייען די עם תועי לוואה.
האט מען געזאגט אויפן רוסישן מיליטער,
ווען ס'איז צוריק ארויס פון גאליציע.

5.

—פאר וואס איז דער רוס ארויס פון לעמבערג?

2) ד. ה. מיט קאפּ—מיט חכמה.

—ווייל אזוי ווי דער הויפּט־קאמאנדיר האט
ארויסגעגעבן א באפעל, אז די אלע, וואס זיינען
אריינגעקומען אין די שטעט נאכן ערשטן יולי
1914 מוזן ארויס, און דער רוס איז דאך אריינ־
געקומען קיין לעמבערג נאכן ערשטן יולי, דא־
דורך האט ער געמוזט ארויס.

יוני 1915.

6.

דער רוס מאכט א באל, ער פארבעט אלע
קיין רוסלאנד.

ער עוואקואירט קיין רוסלאנד.

יולי 1915.

7.

די אנדערע וואך וועט מען פארמאכן די
יאסודארסטווענע באנק און דעם שליסל וועט מען
אהינשיקן דעם קיסר ווילהעלם.

יולי 1915.

8.

אויף דעם בריק איז אויפגעקלעפּט א קוויטל,
אז קיין ליגנער טאר אויף דעם בריק ניט גיין,
ווייל ער איז מינירט און, מ'קען נאך אריינפאלן
אין וואסער אריין.

איידער די רוסן זיינען ארויס פון
ווארשע, האט מען פון איין זייט בריק
פארווערט צו גיין, ער האט געזאלט זיין
מינירט.—

דער שפּרוך איז געבראכט געווארן
אין ווארשע, ווען מ'האט געהערט איינעם
זאגן א ליגן.

9.

ניקאלאי ניקאלאיעוויטש האט געשריבן צום
רוסישן קיסר, אז ער זאל זיך ניט דערוועגן צו
קומען אויף דער פּאזיציע, ווייל די פּאזיציע
דערנענטערט זיך צו אים.

אווגוסט 1915.

10.

—פאר וואס איז דער רוס אריבער קיין פּראגע?

—ווייל מ'האט ארויסגעגעבן א באפעל, אז אלע
פערד זאל מען אריבערפירן אויף יענער זייט
ווייסעל—איז ער אריבער.

די רוסן זיינען ארויס פון ווארשע
קיין פּראגע, וואס ליגט פון יענער זייט
ווייסעל און זיי האבן זיך דארט פארי־
טיידיגט עטליכע טעג און די
גרויסע ארמיע האט אויף אזא אופן געקענט
אין דער צייט אָפּטרעטן וואס ווייטער.

אווגוסט 1915.

11.

—פון די פינקער בלאטעס וועט מען דעם
רוס שוין ניט קענען ארויסציען.

—פאר וואס?

—ווייל א חזיר האט ליב צו נארן אין די בלאטעס.

12.

דער רוס איז ארויסגעגאנגען און דער דייטש
איז אריינגעטראטן.

13.

די יידישע טרער
און דעם דייטש געווער
וועלן פאריאגן
דאס רוסישע מיליטער.

14.

איידער די דייטשן זיינען אריינגעקומען קיין
לובלין, איז איבער דער שטאט געפלויגן אן
עראפּלאן און האט אראָפּגעװאָרפן פּראקלאמאציעס
אין געשטאנען געשריבן:

די יידישע טרער
און ס'דייטשישע געווער
וועלן מאכן א תל
פון רוסישן בער.

15.

דער דייטש גייט צו רוסן.

ווארשפּיל אויף צעריסן. 1914.

16.

דער דייטש איז אויף צהות, ער גייט צו רוסן.

17.

מ'זאגט, אז דער דייטש האט שוין ניט אויף
קיין קאפּעט—ער גייט צו רוסן.

18.

דעם דייטשישן קיסר האט מען געמאכט אן
אפּעראציע אויפן ויהיסמעס, דערפאר קען ער
ניט איינזיצן אויף קיין ארט. 1915.

19.

דער דייטש איז באנקראט—ער נעמט און גיט
ניט צוריק. מאי 1915.

20.

ווען די דייטשן זיינען אריינגעקומען דאס
דריטע מאל קיין לאדז, האבן זיי געזאגט:

—„דאס ערשטע מאל איז געווען דער באזוך,
דאס צווייטע מאל—די פארלאבונג, דאס דריטע
מאל—די האכציים.

ד. ה., אז נאך דעם דריטן מאל וועט ער
שוין דארט פארבלייבן און ניט ארויסגיין.

אפּריל 1915.

21.

אין לאדז איז דא משיח:

ד. ה., ס'איז דארט זעהר גוט.—דאס איז געברויכט געווארן אין ווארשע, ווען דער דייטש איז געווען אין לאדז.

22. יאנואר 1915.

דייטשלאנד האט אים אין לוויטש.

מ'האט דערמיט געמיינט, אז לוויטש איז פארנומען געווארן פון די דייטשן. דאס ווערטל האט אויך א צווייטע באדייטונג: מ'זאגט אין פאלק א ווערטל: „כ'האב דיך אין לוויטש", ד. ה. איך פרעג ניט נאך דיר.

23.

לאדז מיט בלוט,
איוואנגראד מיט גליק,
ווארשע מיט מוזיק.

דאס איז געווען פארשפרייט מיט א צייט פריהער, איידער די דייטשן האבן פארנומען ווארשע.

24.

א דייטשישער אעראפלאן איז געפלויגן איבער ווארשע, האט מען גענומען אים שטארק באשיסן און ער איז צוריק אוועק. ווען ער איז צוריקגעפלויגן האט מען געזען, אז דער עק איז ביי אים ניטא—ער איז געבליבן ביי רוסלאנד..

25. יולי 1915

גראף הינדענבורג מיט זיין ארמיע איז קראנק געווארן, האט מען באשטימט זיי צו שיקן קיין אטוואצק אויף קורציע.

דאס האט מען געזאגט, ווען ס'איז שוין געווען קלאנגען אין ווארשע, אז די דייטשן זייגען אין אטוואצק.

26.

דער קיסר ווילהעלם איז שוואך, ער קומט קיין אטוואצק אויף קורציע.

27. אויגוסט 1915.

מ'האט געפרעגט א דייטשישן וועלנער:

—„געוואלד און געשריהען, איר זייט שוין געווען אזוי נאהענט פון ווארשע, פאר וואס זייט איר אוועקגעגאנגען"?

האט ער געענטפערט:

—„הע, איר מיינט, אז ס'איז א פולע (אדער א פערטל גענזענס) אויפצועסן, ס'איז אויפצופרעסן א גאנץ חזיר.

28.

א מיטל די דייטשן זאלן ניט קענען אריינקומען קיין ווארשע.

אזוי ווי דער רוסישער שטאב האט זיך דערוואוסט, אז די דייטשן רוקן זיך צו וואס נעהנטער צו ווארשע, האט מען געקלערט א פלאן ווי אזוי זיי איינצוהאלטן, זיי זאלן קיין ווארשע ניט אריינקומען. איז געגאנגען דער העכסטער הויפט-קאמאנדיר און האט ארויסגעגעבן א באפעל, אז מ'זאל קיינעם ניט אריינלאזן קיין ווארשע, נאר דעם, וואס וועט האבן א פראפיסק.

—אויף אזא אופן וועט דער דייטש שוין ניט קענען אריינקומען, ווייל ער האט דאך ניט קיין פראפוסק. יוני 1915.

29.

דער רוס האט דעם דייטש פארזאגט קיין ווארשע.

30.

—פאר וואס איז ווארשע געפאלן?

—פאר נאוואגעארגיעווסק.

31.

דייטשלאנד האט זיך באנארישט.

—פאר וואס?

—ער איז אריינגעגאנגען קיין כעלם.

ניקאלאי, דער נאסלעדניק און ניקאלאי ניקאלאיעוויטש.

1.

ניקאלאי איז געווארן א שרייבער: ער שרייבט מאניפעסטן.

אין אנהייב מלחמה איז כמעט יעדן טאג געווען אן אנדער מאניפעסט אונטערגעשריבן „ניקאלאי".

2.

—אז ניקאלאי וועט פארשפילן די מלחמה, וואס פאר א שטראף קומט אים צו געבן?

—מען וועט אים געבן א יידישן פאס און אים אוועקשיקן קיין רוסלאנד. פעברואר 1915.

3.

ניקאלאי האט אנגענומען א פאדריאד צוצושטעלן פלייש.

עס ווערט געמיינט די גרויסע צאל מענשליכע קרבנות, וואס רוסלאנד שיקט

אויפן שלאכט אויסגעהרגעט צו ווערן.

4.

מ'האט געזאגט, אז ס'איז געווען א קאריקאטור ווי דער קיסר ווילהעלם שטייט ביי א פלייש-מאשינקע און דרייט און דער רוסישער קיסר לייגט אריין דאס פלייש.

5. מאי 1915.

מ'האט געפרעגט דעם נאסלעדניק, וואס ער זאגט וועגן דער מלחמה.

האט ער געענטפערט:

—„אז דער טאטע מיט דער מאמען קריגן זיך, וויל איך מיך ניט אריינמישן". ספטעמבער 1915.

6.

ביי דעם קיסר אין שטוב וויינט מער פון אלעמען דער נאסלעדניק, ווייל האט דער דייטש א נצחון, וויינט דער טאטע, האט דער דייטש א מפלה, וויינט די מאמע, קומט דעם נאסלעדניק אויס אלעמאל צו וויינען. מאי 1915.

7.

דער קיסר האט געזאגט צו ניקאלאי ניקאלאיעוויטשן: „שטעל אפ די מלחמה, ס'איז שוין גענוג בלוט פארגאסן געווארן".

האט ניקאלאי ניקאלאיעוויטש געענטפערט:

—כל-זמן דעם שונא'ס א פוס וועט זיך געפינען אויף דער רוסישער ערד, וועל איך ניט אויפהערן מלחמה צו האלטן און דו אליין וועסט אויך מוזן גיין.

8.

דער קיסר האט געפרעגט ניקאלאי ניקאלאיעוויטשן: „ווי לאנג וועט מען עס אזוי מלחמה האלטן?"

האט ער געענטפערט:

—„ווי לאנג עס וועלן זיין אין לאנד די יידן".

ווער וועט געווינען די מלחמה?

Messianic

1.

אין דער צייט, ווען מ'האט געקרוינט ניקאלאי דעם צווייטן, האט מען אין אלע שטעט און שטעטלעך, אין די שולן און אין די בתי-מדרשים, געדארפט שווערן, אז מען זאל געטריי דינען דעם קיסר. האט דער סאכאטשאווער רבי אברעמעלע געוויזן מיט די פינגער צוויי און די באדייטונג פון די צוויי האט קיינער ניט געוואוסט, נאר ווען ס'האט זיך געמאכט דער יאפאנישער קריג איז געווען צוויי כתות: איינע האט געהאלטן מיטן רוס און איינע האט געהאלטן מיט יאפאניע.

איינמאל האט זיך דער סאכאטשאווער רבי ארומגעדרייט אין בית-המדרש און דער עולם האט זיך געשפארט איינער מיטן אנדערן: דער האט געזאגט דער רוס וועט געווינען און דער האט געזאגט יאפאניע וועט געווינען, איז מען צוגעגאנגען צום רבין און מ'האט אים געפרעגט: „וואס וועט זיין מיט דער איצטיגער מלחמה?"

האט ער געזאגט:

—„די מלחמה וועט רוסלאנד פארשפילן, נאר עס דארף זיין נאך א מלחמה און דעמאלט וועט ער שוין אין גאנצן פארשפילן".

און דאס—זאגט מען—האט ער געמיינט מיט די צוויי פינגער—די צוויי מלחמות. 1915.

2.

פון א דארף האט א ייד מיט דער גאנצער פאמיליע געמוזט אנטלויפן צוליב דעם באפעל פון קאמענדאנט. דער ייד האט געהאט זיין פארמעגן א פאר טויזנט רובל, האט ער, ביים אוועקגיין דאס געלט ניט גענומען, ווייל ער האט גערעכנט, אז ס'ווייב וועט עס נעמען, דאס ווייב ווידער האט גערעכנט, אז דער מאן וועט עס נעמען.

אויפן וועג, ווען דער ייד איז געוואר געווארן, אז דאס געלט איז דארט געבליבן, האט ער באשלאסן צוריק צוגיין.

ווי ער גייט אזוי צוריק, טרעפט אים א ציגאנקע—פרעגט זי אים:

—„פון וואנען גייסטו און וואוהין גייסטו און נאך וואס גייסטו?"

האט ער איר געענטפערט אויף יעדער פראגע.

האט זי אים געזאגט, אז צוריקקערן זאל ער ניט, ווייל דער וועג איז א שרעקליכער און דאס געלט האט גענומען א סאלדאט פון דער און דער ראטע. און זי האט דערביי אנגערופן דעם נאמען פון סאלדאט.

דער ייד האט זי, אבער, ניט געוואלט הערן און איז געגאנגען.

דער וועג איז באמת געווען א שרעקליכער, נאר דאך האט ער זיך דערשלאגן צום דארף. ווי ער איז אריינגעקומען צו זיך אין שטוב אריין, האט ער דארט געטראפן א סך סאלדאטן. און דאס געלט איז שוין אויף דעם ארט ניט געלעגן.

איז דער ייד אוועק צום קאמענדאנט און האט

אים דערציילט די גאנצע זאך פון דעם געלט און האט אים געזאגט, אז א ציגאנקע האט אים גע־טראפן אויפן וועג, האט זי אים געזאגט, אז דאס געלט האט גענומען א סאלדאט מיט דעם און דעם נאמען. דער קאמענדאנט האט באלד געשיקט נאך דעם סאלדאט און עס האט זיך ארויסגעוויזן, אז ס'איז ריכטיג אזוי ווי דער ייד האט געזאגט. ווי דער קאמענדאנט האט דאס געזעהן, האט ער געזאגט צום ייד:

—„דאס געלט וועסטו אפקריגן דאמאלסט, ווען דו וועסט מיר ברייננגען די ציגאנקע און אויב דו וועסט זי מיר ניט ברייננגען, וועסטו ווערן געשטויסט".

האט זיך דער ייד ביי אים אפגעבעטן, אז ער זאל אים געבן צייט דערויף און דער קאמענדאנט האט אים געגעבן צוועלף טעג צייט.

אין עטליכע טעג ארום האט דער ייד געפונען די ציגאנקע, האט ער זי געבעטן זי זאל מיט אים מיטגיין, האט זי ניט געוואלט. זי האט ניט געוואלט דערפאר, ווייל ביי זיי איז א מנהג, אז מ'גייט פאראויס, אבער ניט צוריק.

דער ייד האט זי, אבער, זעהר שטארק גע־בעטן, האט זי אים צוליב געטאן און איז מיט אים געגאנגען.

ווי זיי זיינען אהינגעקומען צום קאמענדאנט, האט דער קאמענדאנט זי געפרעגט פון וואנען זי האט דאס געוואוסט פון דעם געלט, האט זי געענטפערט, אז זי האט דאס אנגעזעהן פון יידס פנים.

האט דער קאמענדאנט צו איר געזאגט:

—„אויב דו קענסט אזוי גוט טרעפן, זאג־זשע מיר וואס וועט זיין מיט דער מלחמה".

האט זי צו אים געזאגט:

—„שווער מיר צו ביי דיין שווערד, אז דו וועסט מיר גארניט טאן, וועל איך דיר זאגן דעם אמת".

דער קאמענדאנט האט איר צוגעשוואוירן, האט זי אזוי געזאגט.

—ווען עס וועט זיין ביי יידן דער ערשטער סדר, וועלן די דייטשן אפהאלטן א געוואלטיגן נצחון און עס וועט ווערן שלום.

פעברואר 1915.

3.

מ'זאגט נאך פון א גרויסן ס'וועגן. אזוי ווי זיי. האלטן אין איין בעטן אויף משיחן, איז געשטאנען א ייד און געדאוונט און האט דערביי געבעטן: „רבונו־של־עולם, לאמיר שוין אויסגעלייזט ווערן פון גלות, זאל שוין משיח קומען".

האט זיך איינער אנגערופן:

—„מ'קען דאך אויסגעלייזט ווערן פון דעם גלות און משיח זאל נאך ניט קומען".

האט דער ייד געזאגט:

—„אויסגעלייזט ווערן פון גלות קען מען טאקע, עס מוז דאך, אבער, קומען איינער און מלחמה־האלטן פאר אונז".

האט דער ייד געגעבן א געשריי:

—„אוי וויי איז נעבעך מיר! אוי וויי איז נעבעך מיר! וועט דאס זיין אונזער משיח?".

האט מען אים געפרעגט, וואס דאס איז.

האט ער געזאגט:

—„מען וועט א מאל האלטן מלחמה מיט אונזער קיסר און אונזער קיסר וועט פארשפילן און געווינען וועט דער, וואס יידן וועלן אויף אים בעטן ווי אויף משיחן, עס וועט, אבער, יידן שלעכט זיין".

האט מען אים געפרעגט:

„ווער וועט דאס זיין?"

האט ער געענטפערט:

—פון עמלקס חברה וועט איינער אויפשטיין און מלחמה האלטן מיט אונזער קיסר און יידן וועלן אויף אים בעטן און ער וועט געווינען און דער סוף וועט זיין, אז ער וועט אויך פאר־שפילן און געווינען וועט דער, וואס מען וועט אויף אים גארניט בעטן און דאמאלס וועט ערשט די יידן גוט זיין.

1916.

4.

אויף דער פאזיציע איז א יידישער זעלנער געשטאנען אין אן אקאפ און איז פאר מידקייט אנטשלאפן געווארן. ווען ער האט זיך אויפגעכאפט, האט ער געזעהן, אז דער ביקס מיט דער גאנצער אמוניציע פעלן אים, האט ער זעהר מורא־געקראגן, ווארום פאר דעם קומט דאך א הארבע שטראף. האט ער זיך אויפגעהויבן און איז פון דארט אנטלאפן. ער איז געלאפן און געלאפן און געלאפן אזוי לאנג, ביז ער איז געקומען אין א שטעטל אריין. איז אים אנטקעגן־געקומען א גויע, א ציגאנקע, זעט זי, ער לויפט אזוי פארסאפעט, פארשוויצט, גייט זי צו צו אים און פרעגט אים:

—„וואס איז דאס די מעשה, וואס דו לויפסט אזוי?"

האט ער געענטפערט:

—„אז איך לויף, מסתמא דארף איך לויפן".

זאגט זי:

—„גיין, אפשר וועל איך דיר קענען העלפן".

האט ער איר דערציילט די גאנצע מעשה.

האט זי געזאגט צו אים:

—„גיי אויף דעם און דעם ארט, זאלסטו צו גיין צו דעם און דעם סאלדאט מיט דעם און דעם נאמען און ער וועט דיר צוריקגעבן דאס אלץ, נאכדעם זאלסטו גיין צו דעם אפיציר און זאלסט אים אלצדינג דערציילן, וועט ער דיר גארניט טאן".

אזוי איז טאקע געווען און ער האט דאס אלצדינג אפגענומען. ווען ער האט דאס דערציילט דעם אפיציר, האט זיך דער אפיציר פארוואונדערט:

—„געוואלד און געשריען, פון וואנען האט זי דאס אלץ געטראפן?"

און ער האט דעם זעלנער געהייסן ברייננגען צו זיך די ציגאנקע. איז דער זעלנער אוועק־געפארן און האט זי געבראכט.

האט דער אפיציר זי געפרעגט:

—„אז דו ביזט יא אזא טרעפערין און דו האסט אזעלכעס געטראפן, זאג־זשע מיר, ווער וועט געווינען די מלחמה?"

זי האט אפילו אין אנהויב ניט געוואלט זאגן, האט דער אפיציר געזאגט:

—„האב ניט קיין מורא, כ'וועל דיר גארניט טאן".

האט זי געזאגט:

—„ניט דו וועסט געווינען די מלחמה, ניט דער דייטש וועט געווינען די מלחמה, געווינען וועט נאר—א קליינטשיק יידעלע".

1915.

5.

דעם סולטאן האט זיך געחלומט, אז ביי דער כותל־מערבי קומט עפעס פאר. האט דער סולטאן באפוילן מען זאל אהינשיקן מיליטער—איז דאס מיליטער אויפן וועג אוועקגעקומען. האט מען אהינגעשיקט אנדערע מיליטער, איז עס אויך אוועקגעקומען, האט מען אהינגעשיקט בלויז יידישע זעלנער.

ווי זיי זיינען אהינגעקומען, האבן זיי געהערט א שטימע:

—„ניט דו וועסט געווינען, ניט דער רוס וועט געווינען, געווינען וועט נאר א קליין יידעלע,—דאס וועט זיין משיח".

מארץ 1915.

6.

די דייטשישע זעלנער זיינען אריין אין די רוסישע אקאפעס, האבן זיי געפונען א בריוו, איז אין אים געשטאנען געשריבן:

—„די מלחמה וועט עטץ געווינען, נאר עטץ וועט צוקומען צו אזא ארט, וואו עס וועט שטיין א קליין יידעלע און דאס קליינע יידעלע וועט ביי אייך צונעמען דאס גאנצע געווער".

אויגוסט 1915.

7.

רוסלאנד האט באשטימט זעכציג גזירות ווי א נאך דעם ייד צו פארטיליגן: ער איז געגאנגען מבטל־מאכן דאס יידישקייט, האט גאט אויף אים אנגעשיקט א מלחמה מען זאל אים פארטיליגן.

1914.

8.

דער דייטשער קיסר מיטן עסטרייכישן מיטן טערקישן זיינען געגאנגען צו דער מערת־המכפלה בעטן

איז דער ערשטער צוגעגאנגען דער אלטער פראנץ־יאזעף, דערנאך—דער קיסר ווילהעלם, צום לעצט—דער סולטאן און זיי אלע זיינען געגאנגען מיט די בלויזע שווערדן אין די הענט און די שיך האבן זיי אויסגעטאן.

האט מען געהערט א בת־קול:

—„גייטס, איר וועט ניט בלייבן פארשעמט."

1914.

לעגענדעס וועגן ווילנע.

1.

איידער די דייטשן זיינען אריינגעקומען קיין ווילנע,—און עס איז געווען ערב יום־כפור פאר כל־נדרי,—איז א יידענע ארומגעגאנגען אין די יידישע שטובן און האט אנגעזאגט, אז: „קיינער זאל ניט גיין צו כל־נדרי, ניט קיין מאנסביל ניט קיין פרוי, ווארום טאמער וועט מען יא גיין, וועט זיך מאכן א גרויסער אומגליק אויף יידן"—און זי האט געהייסן מען זאל זיך באהאלטן אין די קעלערס און אויף די בוידעמס.

וואס איז געווען?—אזוי ווי די קאזאקן האבן געהאלטן אין אוועקגיין האבן זיי זיך אפגעשמועסט: ווען די יידן וועלן זיין אין די שולן וועט מען גיין רויבעווען און דערנאך וועט מען אריין אין שולן און מ'וועט אויסהרגענען די יידן.

ווי ס'איז געקומען צו כל־נדרי, האט מען אנגעצונדן ליכט אין די שולן און מען איז אין די שולן ניט געגאנגען. די קאזאקן האבן זיך טאקע ארויסגעלאזט איבער דער שטאט און זיינען

געזאַנגען אין די שולן זוכן יידן און אַזוי ווי זיי האָבן קיין יידן דאַרט ניט געפונען, האָבן זיי אָנגעהויבן צו גיין איבער די שטובן און צו ראַבירן. דערווייל האָט זיך דערהערט אַ מוזיק פון די דייטשן. וואָס זיינען צריין אין שטאָט און זיי האָבן אַ סך פון די קאָזאַקן געכאַפּט און אויסגעהרגעט. אַ געוויסער טייל קאָזאַקן האָט באַוויזן צו אַנטלויפן.

די יידן האָבן פאַר פרייד געכאַפּט די ספרי-תורות און זיינען מיט זיי ארויס אויפן גאַס און מ'האָט געבענטש גומל און מען האָט געפאַסט אַ יום-כפור צוזאַמען מיט אַ פרייד.

ווער די יידיגע איז געווען ווייסט קיינער ניט.

אָקטאָבער 1915.

2.

איידער די דייטשן זיינען אריינגעקומען קיין ווילנע, איז אַן אַלטיטשקער דושאַד אַרומגעגאַנגען איבער די יידישע שטובן און האָט געהייסן מ'זאָל זיך באַהאַלטן אין די קעלערס און ער אַליין האָט זיך אויך באַהאַלטן אין אַ קעלער.

ווי די קאָזאַקן האָבן געהאַלטן אין אַפּטרעטן זיינען זיי אַרומגעלאָפן איבער דער שטאָט און האָבן נאָר געזוכט יידישע מיידלעך און האָבן ראַבירט.

דערווייל זיינען פון אַלע זייטן שטאָט אָנגעקומען דייטשן, וועלכע האָבן געכאַפּט די קאָזאַקן און זיי אויסגעהרגעט.

און דער אַלפּיטשקער ייד איז פאַרשוואונדן געוואָרן. קיינער האָט ניט געוואוסט ווער ער איז געווען.

אָקטאָבער 1915

3.

מען דערציילט, אַז דער ווילנער גאון האָט געזאָגט: אַזוי ווי ס'איז ניט מעגליך צו צוקוועטשן אַן איי ביי ביידע שפּיצן, אַזוי איז ניט מעגליך, אַז די רוסישע מלוכה זאָל דאָ (אין ווילנע) בלייבן.

סעפּטעמבער 1915.

4.

דער ווילנער גאון האָט איבערגעלאָזט אַ ברכה אויף דער שטאָט, אַז זי וועט קיינמאָל ניט ברענגען און זי וועט ניט האָבן קיין פאַרפּלייצונג און עס וועט ניט זיין קיין מגפה, נאָר די יידן זיינען דאָך אָבער אין גלות און ווען זיי וועלן פון דעם גלות פּטור-ווערן, וועט די שטאָט גענומען ווערן אַן אַ שמיץ.

סעפּטעמבער 1915.

5.

מ'זאָגט, אַז אין ווילנע, אַזוי ווי מען האָט אין שול געגעבן אַ געשריי=אויס: „המלך!“, זיינען אריינגעקומען די דייטשן אין שטאָט אריין.

אָקטאָבער 1915.

חוזק=ווערטלעך.

1.

פּאַניע מיטן רוס שלאָגן זיך און אונזערער גייט צוהילף.

2.

רוסלאַנד מיט דייטשלאַנד שלאָגן זיך און אונזערער גייט צוהילף.

3.

איטאַליע גייט זיך שלאָגן און רוים גייט איר צוהילף.

4.

דער דייטש האָט געכאַפּט אַ פּראָבנציו אין די הויזן.

5.

דער דייטש האָט געכאַפּט אַ ריס אין די הויזן.

6.

ענגלאַנד האָט געשוואוירן, אַז זי וועט זיך שלאָגן ביזן לעצטן רוסישן זעלנער.

7.

אַ האָן האָט געלייגט אַן איי אויף דער רוסישער גרעניץ; צו וועמען געהערט עס: צי צו רוסלאַנד צי צו דייטשלאַנד?

ב ר י ו ו.

בריוו פון דער פּאָזיציע, אַז מען טרעט אָפּ.

1.

ליבער, געטרייער פריינד!

איך האָב די לעצטע צייט אָנגעהויבן זיך צו רוקן פאָרווערטס, אַזוי ווי אַ ייד ביי שמונה עשרה.

יוני 1915.

2.

ליבער, געטרייער חבר!

אַזוי ווי איך בין אַוועקגעפאָרן אין דער ישיבה אריין און כ'האָב מיך דאַרטן גאַנץ גוט געלערנט, נאָר וואָס קומט אָבער ארויס. דער רבי האָט ניט געקענט פירן די ישיבה, איז זי געגאַנגען לאיבוד און ס'איז אָנגעקומען אַן אַנדער רבי און אַזוי ווי דער ערשטער רבי איז אַוועק, זיינען מיר מיט אים מיט...

3.

אַ בריוו פון דער פּאָזיציע, אַז מען גיט זיך איבער אין פלען.

ליבער פריינד!

די לעצטע צייטן האָבן אָנגעהויבן צו גיין אונזערע געשעפטן ניט גוט, אַ סך האָבן אָנגעהויבן צו גיין מיט ווייסע טיכלעך.

יולי 1915.

4.

ס'האָט איינער געשריבן אַ בריוו: „כ'האָב געהערט, אַז בועז'ס ווייב (ד. ה. רוס) האָט געהאַט אַ מפּלה“.

5.

ס'האָט איינער געשריבן אַ בריוו פון לאָדז און האָט זיך אונטערגעשריבן: „ישראל בירושלים“. ד. ה. די יידן זיינען אין ירושלים—ס'איז זעהר גוט.

אַפּריל 1915.

6.

ס'איז געקומען אַ בריוו פון לאָדז, איז געשטאַנען געשריבן צווישן די שורות: „אַז מען זוכט, געפינט מען“ (אָדער: „זוכטס ווייטער“) מיט פּינטעלעך. האָט מען אָנגעהויבן צו זוכן צווישן די שורות און צו לייענען אין מאָל און נאָך אַ מאָל און מ'האָט גאָרניט געפונען. פּאַלט איינעם איין, ער זאָל אראָפּנעמען די מאַרקע. איז געשטאַנען געשריבן: „ס'זאָל אייך זיין אַזוי וואויל, ווי אונז איז וואויל“.

7.

זאָלסט וויסן, מיין ליבער פאָטער, ביי אונז איז גאַנץ שלעכט, ס'איז ניטאָ צו עסן, ס'איז ניטאָ צו פאַרדינען, מען פייניגט אונז זעהר. איך האָב געהערט, אַז דו האָסט גרויסע נצחונות.

פון מיר דיין טאָכטער תמר

(ד. ה. טאַמער פאַרקערט).

8.

דו ווייסט דאָך דעם שידוך, וואָס כ'האָב געטאָן. שטעל דיר פאָר, די מחותנים זיינען זיך צוזאַמענגעקומען און חתן-כלה האָבן זיך געפעלן, מ'האָט געגעסן און געטרונקען און געהוליעט. אין קורצן וועלן מיר זיין ביי דיר און יאַסעלע זאָגט אויכעט, אַז ער וועט ביי דיר זיין.

זיי געזונד און שטאַרק, אין קורצן וועלן מיר זיך זעהען.

אַפּריל 1915.

9.

ליבער פריינד!

דו ווייסט דאָך, מיין פריינד, אַז מיין ווייב איז געשטאָרבן, זי איז אפילו געווען אַ גאַנץ גוטע, נאָר מען מוז דאָך אָבער פאָרט חתונה האָבן. דו ווייסט דאָך גאַנץ גוט, אַז דאָס צווייטע ווייב איז שלעכט, נאָר וואָס זאָל מען אָבער פאָרט טאָן, אַז מען מוז חתונה-האָבן. שטעל דיר פאָר, כ'האָב חתונה געהאַט מיט אַ צווייטע ווייב און ס'איז מיר גאַנץ גוט און שטעל דיר פאָר, אַז דאָס צווייטע איז נאָך בעסער ווי דאָס ערשטע.

מאַי 1915.

10.

ליבער פריינד!

מיט די ערשטע פרוי האָב איך אָפּגעלעבט אַזאַ און אַזאַ צייט און זי האָט מיך זעהר שלעכט באַהאַנדלט, נאָר גאָט האָט געהאָלפן, כ'האָב זיך מיט איר געגט און האָב חתונה געהאַט מיט אַ צווייטע און אויף אַלע יידן געזאָגט זאָלן אַזוי טרעפן.

11

ליבער, געטרייער מאַן!

וואָס הערט זיך ביי דיר אין וואַרשע? מען שמועסט, אַז דער דייטש שטייט הינטער וואַרשע, נאָר איידער ער זאָל אַריינקומען קיין וואַרשע, זאָל אים גלייכער פריער די כאָליערע נעמען.

מיר וויסטו דאָך, אַזוי ווי אין לאָדז, קיין גרויסע געשעפטן מאַך איך ניט, צו עסן האָב איך ברוך־השם. מיין (מער) קיין נייס צו שרייבן. בלייב געזונד און שטאַרק, דאָס זעלבע ווינש איך מיר פון דיר צו הערן.

פון מיר דיין געטרייע פרוי

ארץ־ישראל.

מאַי 1915.

12

אַ בריוו פון פלען.

ליבע עלטערן!

איך לעב און בין געזונד. שיקסט מיר עפּעס געלט. פון מיר אייער זון...

מיין אדרעס איז: פּה רב (ד. ה. רעב—הונגער) גדולה נומער 14, צום פעטער שמואל.

מעשה׳לעך און לעגענדעס.

1

דעם טערקישן סולטאַן האָט זיך געחלומט, אַז ער איז אַרויסגעגאַנגען אין זיין שפּאַציר־גאַרטן, האָט ער דאָרטן געזען, ווי עס שטייען צוויי יידן און גיסן מיט קאַנען אין אַ פאַס אַריין. איז ער צו זיי צוגעגאַנגען און האָט זיי געפרעגט:

„וואָס איז דאָס? וואָס טוט איר דאָ?"

האָבן זיי געענטפערט:

— „דאָס איז יידישע בלוט, וואָס איז אויס־געמישט מיט טרערן, מיר גיסן עס צוזאַמען".

האָט ער זיי געפרעגט:

— „ווער זייט איר?"

האָבן זיי געזאָגט:

— „מיר זיינען צוויי מלאָכים".

האָט ער זיי ווייטער געפרעגט:

— „טאָ וואָס־זשע ווילט איר פון מיר?"

האָבן זיי געזאָגט:

— דו זאָלסט זען מען זאָל ניט פּייניגן די יידן, וואָרום אַ ניט, וועט זיך דאָס בלוט מיט טרערן אויסגיסן און עס וועט דיר פאַרפלייצן דיין לאַנד".

(יאַנואַר 1916).

2

דער טאָמאַשאָווער רב איז אַמאָל געזעסן שבת פאַרנאַכט ביי שלש־סעודות. ווי ער האָט אָפּגע־פּראַוועט דעם שלש־סעודות, אָפּגעדאַווענט מעריב און איז געגאַנגען מאַכן הבדלה און גיסט אַריין דעם וויין אין בעכער אַריין, הויבט ער אָן צו שרייען:

— „אוי ווי איז נעבאַך צו מיר! ווי, ווי!"

און ער האָט אָנגעהויבן צו ברעכן די הענט און דער וויין האָט זיך צוגאָסן איבערן גאַנצן טיש און דער רב האָט זיך אָנגעכאַפּט ביי די פאות און האָט אָנגעהויבן צו שרייען:

— „רבונו־של־עולם הימל, טאָמער וועסטו ניט צוריסן דעם גזר, זאָלסטו אָפּרייסן מיר פון מיינע יאָרן!"

ווי די חסידים האָבן דאָס געהערט, האָבן זיי אָנגעהויבן שרעקליך צו וויינען און זיי האָבן פאַרגאָסן זעהר פיל טרערן.

האָט זיך דער טאָמאַשאָווער רב אָנגערופן:

— „יידן, וויינט ניט און קלאָגט ניט, ס'איז פאַרפאַלן, יידיש בלוט מוז פאַרגאָסן ווערן".

און אין צוויי וואָכן אַרום איז ער נפטר געוואָרן.

1915.

3.

דער קאָצקער רבי, איידער ער איז נפטר געוואָרן, האָט ער צוגערופן די חסידים און האָט צו זיי געזאָגט:

— „האָרכט אויס, יידן, עטץ זאָלט וויסן אייך שטייט פאָר אַזאַ און אַזאַ מלחמה און זעהר פיל יידיש בלוט וועט פאַרגאָסן ווערן און אין וועלכן יאָר דאָס וועט זיין טאָר איך ניט זאָגן, נאָר עטץ דאַרפט האָבן רחמים און אַליין אַרבעטן, אַז גאָט זאָל אייך מוחל־זיין, ווייל אונז קענען מיר שוין גאָרניט פועלן".

און מיט דאָמיט איז אים די נשמה אויסגעגאַנגען.

.4

דער קאָצקער רבי איז אַמאָל געזעסן ביי דעם טיש און שטאַרק געזיפצט. האָבן אים די חסידים געפרעגט, וואָס ער זיפצט אַזוי, האָט ער געזאָגט:

— „סוועט אַמאָל קומען אַ צייט, וואָס יידיש בלוט וועט זיך גיסן ווי וואַסער און קיין שום שום זאַך אין דער וועלט וועט ניט קענען העלפן".

1915.

.5

אַ רבי האָט געשריבן אַ בריוו צו זיינעם אַ חסיד, און אויף דעם בריוו געשטאַנען געשריבן: „מען זאָל ניט עפענען דעם בריוו ביז תרעה". און ווען דאָס יאָר איז געקומען, האָט מען (היינט) געעפנט, איז געשטאַנען אין אים גע־שריבן: „אין תרעה וועט זיין אַ גרויסע מלחמה און עס וועט פאַלן זעהר פיל קרבנות און נאָך דער מלחמה וועט זיין די גאולה". דער בריוו איז געשריבן געוואָרן מיט דרייצען יאָר צוריק.

אויגוסט 1914.

.6

אין אַ שטעטל, איידער דער דייטש איז אַריינ־געקומען, האָט מען געהאַנגען אַ ייד און ... האָט אים אַזוי געלאָזט הענגען. ווי די דייטשן זיינען אַריינגעקומען, האָבן זיי געזען דעם ייד הענגענדיג, ווען זיי האָבן זיי אים אָפּגעשניטן פון שטריק. האָבן אים אַראָפּגענומען, האָט ער געזאָגט:

— טויט בין איך, נאָר איך קען אייך זאָגן ווי איר זעט אויס אויף יענער וועלט: איר זאָלט וויסן, אַז איר זייט געבענטשט געוואָרן, איר זאָלט אומעטום זיגען; איר וועט פאַריאָגן דעם רוס אויף אַזוי ווייט, אַז אייערע מענטשן וועלן אין די אַלע שטעט זיין וועניג, נאָר מלאכים וועלן זיך שטעלן פאַר אייך".

און ער האָט זיך געבעטן, מ'זאָל אים ברענ־גען צו קבר־ישראל.

נאָוועמבער 1915

.7

מען איז געגאַנגען הייגגען אַ יידן, האָט מען אים צוגעפירט צו אַן עפּל־בוים און מען האָט אים געוואָלט אויף דעם בוים הייגגען. האָבן די עפּעלאָך אָנגעהויבן צו שרייען:

— „רבונו־של־עולם, מ'האָט איבער אונז קיין ברכה נאָך ניט געמאַכט"...

און ער מ'האָט דעם יידן ניט געהאָנגען און ער איז ניצול געוואָרן פון די מערדערישע הענט.

1915.

.8

מען איז געגאַנגען הייגגען אַ יידן אויף אַ בוים, האָט דער ייד געזאָגט:

— הימל און ערד נעם איך פאַר עדות און דער בוים זאָל אָפּגעבן דין־וחשבון, זאָל ער זאָגן דעם אמת, צי איך בין שולדיג צי אומשולדיג.

דעם יידן האָט מען אויף דעם בוים גע־האַנגען און פון דאַמאָלס אָן האָט דער בוים אָנגעהויבן צו דאַרן און דאַרן.

אַפּריל 1915.

.9

די רוסען זיינען חמשה־עשר בשבט אַריינגע־קומען אין אַ דאָרף אַריין און זיי האָבן גענומען אַ יידן און זיינען אים געגאַנגען הענגען. ווי מען האָט אים צוגעפירט צו אַ בוים—האָט דער ייד געזאָגט צום בוים:

— „היינט איז יום־כפור לעילנות, דו בעטסט היינט גאָט מען זאָל דיר מוחל־זיין די זינד,— זאָלסטו וויסן, מען גייט מיר דאָ אויפהענגען אויף דיר".

— האָט דער בוים זיך געגעבן אַרויף אָן:

— רבונו־של־עולם, לאָז מיר בעסער פאַרדאַרט ווערן, איידער מ'זאָל אַ ייד אויף מיר אויפהענגען!".

און דער בוים האָט באַלד אָנגעהויבן צו דאַרן. אויף וואָס פאַר אַ צווייג מען האָט פאַרלייגט דעם שטריק, האָט זיך די צווייג איבערגעבראָכן.

.10

אין אַ שטעטל האָט אַ סאָלדאַט געוואָלט שענדן אַ יידיש מיידל.

האָט זי געזאָגט:

—„וואָס דאַרפסטו דיך מיט מיר דאָ רייסן אין שטאָט, קום אַרויס הינטער דער שטאָט".

און דאָרט הינטער דער שטאָט איז געווען אַ בערגל, האָט מען עס גערופן „די מוטער רחלס קבר". עס איז דאָרט געווען עמיצער באַגראָבן, נאָר מ'האָט ניט געוואוסט ווער. איז דאָס מיידל אַוועק מיט אים דאָרטן אַהין צו דעם בערגל און ווי ער האָט זי געוואָלט שענדן, האָט זי געגעבן אַ געשריי:

—„מאַמע, דיר איז ניט קיין שאַנד מ'זאָל מיך דאָ אויף דיר שענדן!"

ווי זי האָט דאָס אַרויסגעזאָגט, איז אַרויס פון דער ערד אַ שווערד און עס האָט דעם מערדער דערשטאָכן.

1915.

.11

אַ סאָלדאַט האָט געוואָלט שענדן אַ יידיש מיידל, האָט זי פאַר אים זעהר געוויינט און זי האָט זיך ביי אים געבעטן, אַז ער זאָל זי ניט טשעפּן, ער האָט זי אָבער ניט געוואָלט אָפּלאָזן.

האט זי געזאגט:

—„דא שעם איך מיך, קום מיט מיר אוועק".

און זי איז מיט אים אוועקגעגאנגען אויפן גוטן־ארט און האט אים געפירט צו איר מוטערס קבר און זי האט געזאגט:

—„דא שענד מיך".

און אזוי ווי ער האט זי געוואלט שענדן, האט ער געקראגן אן אפאפלעקסיע און זי האט געהערט א קול:

—„גיי, מיין קינד, עס וועט דיר גארניט זיין".

.12

אין גאליציע איז אין א שטעטל געווען א שוחט, האט ער געהייסן רב לייבעלע. דער רב לייבעלע איז געווען א גרויסער ערליכער ייד און ער איז געזעסן יומם־ולילה און געלערנט.

איינמאל, ווען ער איז געזעסן און געלערנט, איז צו אים אריינגעקומען א ווייבל און האט געוואלט ער זאל איר גיין שעכטן א הון. ער האט אבער ניט געוואלט מפסיק־זיין פון לערנען און איז ניט געגאנגען. אין דער זעלבער צייט האט מען דערהערט א טרעוואגע אין שטעטל— די רוסן זיינען אריינגעקומען.

האט דער שוחט געגעבן א געשריי:

— „רבונו־של־עולם, לייז מיר אויס פון דעם גלות!".

קיין שונאי־ישראלים פעלן דאך ניט און קיין שפיאנען אויך ניט. האט מען אים אויפגעהאנגען.

דערציילט מען, אז ער איז געקומען צו חלום דעם רוסישן קייסער און ער איז געגאנגען אפען דאס הארץ, פארבלוטיגט און האט צו אים געזאגט:

— „דו וועסט די מלחמה פארשפילן און דו וועסט מיט שאנדע אוועקגיין. מיין בלוט וועט ניט רוהען".

מען דערציילט אויך, אז מ'איז צוגעגאנגען צום ארט, וואו מ'האט אים געהאנגען, האט מען געזען ווי דאס בלוט קאכט.

מען זאגט, אז ווען דאס רוסישע מיליטער חיל אריבע־גיין די עסטרייכעשע גרעניץ, שטייט דער שוחט מיט דעם חלף אין דער האנט און לאזט ניט.

מאי 1915.

.13

ווען רוטלאנד האט צוגענומען פשעמיסל, זיי־נען אכט רבנים געגאנגען צום קייסער פראנץ יאזעף אים טרייסטן. ווי זיי זיינען צו אים ארייני־געקומען, האט ער געזאגט:

— „עטץ זייט דאך מורדים־במלכות, פארוואס זייט איר ניט געקומען קיין מנין?".

האבן זיי געענטפערט:

— „דו ביסט דאך א מלך ביסטו אייבער און גאט איז דאך מיט דיר איז דאך צוויי, איז שוין דא א מנין".

ווי דער קייסער האט דאס געהערט, האט עס אים זעהר געפעלן און ער האט יעדן פון זיי געטאן א קוש אין קאפ און האט געזאגט:

— „די יידן איז דאך געווען ביי מיר גוט, גאר עס וועט זיי זיין נאך בעסער".

יוני 1915.

.14

אין טישעוויטש (לובל. גוב.) איז דא אן אלט גוט־ארט, אויף דעם גוט ארט איז דא א קבר, וואס מען רופט עס „משיחס־קבר". און קיין אוהל איז אויף דעם קבר ניטא און טאמער טרעפט זיך אין שטעטל אן אומגליק, אז איינער איז געפערליך קראנק אדער א ווייבל גייט שווער צו קינד און זי קען ניט איבערקומען, גייט מען אהין אויפן גוטן־ארט צו דעם קבר און מען ווארפט אהין אריין קוויטלעך און פיר איילן פון דערווייטנס קען מען ניט צוגיין.

פארוואס רופט מען עס „משיחס־קבר", איז דען משיח געשטארבן?

דערציילט מען אזוי:

דער ריה־הקדוש האט געהאט צוויי תלמידים. האבן די צוויי תלמידים געזען ברוח־הקדוש, אז אויף דער וועלט זיינען נאר דא פינף און דריי־סיג למד־וואוניקעס, האבן די תלמידים געזאגט צום ריה־הקדוש:

— „רבי, מיר זעהען ניט מער ווי פינף און דרייסיג למד־וואוניקעס, ווילן מיר, דער רבי זאל אונז ווייזן דעם זעקס און דרייסיגסטן".

האט ער געזאגט:

—„אויב כ'וועל אים ווייזן, וועט ער שטארבן". ס'איז אוועקגעגאנגען א שטיקל צייט, ס'איז ניט אזוי געשווינד ווי עס רעדט זיך. האבן די תלמידים צו אים נאכאמאל געזאגט:

— „רבי, מיר ווילן זען דעם 36־סטן צדיק".

דאס איז געווען פרייטאג—זאגט ער צו זיי אזוי:

— „עטץ ווילט דוקא זען דעם זעקס און דריי־סיגסטן צדיק, וועל איך אים אייך ווייזן".

אין צוגעקומען א וואלקן און האט די צוויי תלמידים אריינגענומען.

האט דער ריה־הקדוש געזאגט צום וואלקן:

—„זאלסט מיט זיי אהין קיין טישעוויטש!"

האט זיך דער וואלקן מיט זיי אויפגעהויבן און עס האט ניט לאנג געדויערט זיינען זיי דארט אהינגעקומען.

ווי זיי זיינען אריינגעקומען קיין טישעוויטש, האבן זיי זיך ארומגעדרייט איבער דער שטאדט און זיי האבן דעם למד־וואוניק ניט געזען. ווי ס'איז געקומען פארנאכט, זיינען זיי געגאנגען אין בית־המדרש אריין דאוונען און זיי האבן אים דארטן אויך ניט געזען.

א גוטער ייד האט דאך א ריח־קדושא, האבן זיי זיך געדרייט אהין אין בית־המדרש, אהער אין בית־המדרש און זיי האבן אים ניט געקענט דערשמעקן. אינדעם גיבן זיי א קוק ווי הינטערן אויוון שטייט א ייד, אן אפגעריסענער, האבן זיי דערשנאפט אין די ווערטער, וואס זיינען פון אים ארויסגעגאנגען בשעתן דאוונען, אז דאס מוז ער זיין. האבן זיי ביי זיך אפגעמאכט, אז ווען עס וועט קומען נאכן דאוונען און אויב ער וועט גיין פאר קידוש אין מקוה אריין, איז דאס דער און טאמער ניט, איז עס ניט. ווי ס'איז געקומען נאכן דאוונען, ווען דער ייד איז אהיים געגאנגען, זיינען זיי אים נאכגעגאנגען, האבן זיי געזען, ווי ער גייט אריין אין שטוב און טוט זיך איבער די קליידער און גייט אין מקוה אריין, האבן זיי זיך אוועקגע־שטעלט ביי דער טיר פון מקוה און אזוי ווי ער איז ארויסגעגאנגען פון מקוה, האבן זיי אים געזאגט:

— „גוט שבת, רבי".

האט ער זיי געענטפערט:

— „גוט יאר".

און זיי האבן אים שוין צוגעפירט ביז אהיים צום הויז צו און זיי זיינען אוועקגעגאנגען.

אין די זעלבע נאכט איז ער געשטארבן.

צומארגנס אינדערפרי, ווען די תלמידים פון ריה־הקדוש זיינען דערפון געוואר געווארן, זיינען זיי געגאנגען אין בית־המדרש אריין און זיינען ארויפגעגאנגען אויפן באלעמער און האבן געזאגט:

— „מיר זיינען צוויי תלמידים פון ריה־הקדוש, מיר זיינען געקומען נתגלה־זיין דעם ייד, ער איז געווען איינער פון די למד־ואוו צדיקים, זאל מען וויסן ווי אזוי אים צו טאן זיין רעכט".

ווי עס איז געקומען שבת־צו־נאכטס, איז דער וואלקן געקומען און האט זיי צוריק אהיים גע־בראכט. צומארגנס האט מען שוין דעם למד־וואוניק געמאכט א לויה ווי עס דארף צו זיין. און דאס איז דער קבר, וואס מען רופט אים משיחס־קבר".

דער קבר זעט היינט אזוי אויס ווי מיט 100 יאר צוריק, די ביימעלעך, וואס שטייען דארט, ווערן ניט קלענער און ניט גרעסער.

מ'זאגט, אז מ'האט געפרעגט דעם טריסקער מגיד צו מ'זאל אפפרישן די מצבה, האט ער אפילו יא געהייסן, נאר דער טישעוויצער רבי האט ניט געהייסן. ער האט געזאגט: „זאל מען ניט טשעפען, אזוי ווי ס'איז, אזוי זאל עס זיין".

איצט, ווי ס'איז געקומען די צייט פון דעם גרויסן אומגליק—פון דער מלחמה, האט מען די יידן שרעקליך געפייניגט: מ'האט זיי אנגעהויבן צו טרייבן, צו נעמען ערבניקעס זיינען די יידן ארויסגעלאפן אויף משיחס־קבר און האבן אנגעהויבן צו וויינען, צו שרייען, צו בעטן, האט זיי א בת־קול געענטפערט:

— „האט ניט קיין מורא, גאט לעבט און איר וועט לעבן; אזוי ווי מ'האט געטאן מיט יעקבן א חסד, אזוי וועט מען מיט אייך אויך טאן".

אזוי איז טאקע געווען. די רוסן האבן באלד דערנאך געמוזט אפטרעטן פון דארט און זיי האבן ניט באוויזן ווייטער קיינעם קיין שלעכטס צו טאן.

1915

15

דעם קייסער ווילהעלם האט זיך געחלומט א חלום, אז ער איז אריינגעגאנגען אין זיין אוצר אריין, האט ער געזען, ווי ביי דער זייט שטייען צוויי קענדעלעך, איינס איז פול מיט טרערן און דאס צווייטע איז פול מיט פייער.

האט דער קייסער צוזאמענגענומען אלע קלוגע מענשן, צווישן זיי אויך א סך רבנים און האט זיי געפרעגט, וואס דער חלום קען באדייטן.

האבן זיי געזאגט:

— „אזוי ווי די יידן ווערן איצט א סך נע־פלאגט, ווייגען זיי—דאס איז זייערע טרערן! און דער פייער איז, דער פייער פון געווער, דורך וועלכן מענשן קומען איצט אום אזוי פיל אויף דער וועלט.

1914.

.16

אין א שטעטל איז געווען א וואסער־טרעגער, האט ער געהייסן משה. דער משה פלעגט אין צלע הייזער טראגן וואסער און וואו ער איז ארייני־

געקומען, האָט ער קיין גרויס מזל ניט געהאַט ביי קיינעם.

ווי עס האָט זיך געמאַכט די מלחמה האָט מען פון דעם שטעטל אַ סך מענשן גענומען אין זאַלדאַטן אויך און דער משה וואַסער־טרעגער איז געבליבן און ער האָט זיך׳ אַזוי ווי זיין שטייגער איז געווען, ווייטער געטראָגן וואַסער. אין דער צייט האָט ער אָנגעהויבן אריינצוטראָגן וואַסער צו אַ פרוי, וואָס דער מאַן איז געווען אין זאַפּאַס. די פרוי האָט געהאַט קליינע קינדער און צו דער פרוי האָט ער אָקאָרשט יאָ געקראָגן מזל:

קוים האָט זי באַקומען אַ בריוו פון מאַן אָדער עס איז איר אַזוי עפּעס שווער געווען אויפן האַרצן, האָט זי אַלץ משה׳ן דעם וואַסער־טרעגער דערציילט.

איינמאָל איז איר געקומען אַ בריוו פון מאַן, איז געשטאַנען געשריבן:

„מיין ליב ווייב, איך געזעגן זיך מיט דיר, וויל וואו איך שטיי איצט טרייבט מען אונז אַוועק און גאָט ווייס צי כ׳וועל זיך שוין זען מיט דיר. האָב רחמנות אויף די קינדער און זע זיי צו פילנעווען, ווי ווייט דו וועסט קענען, דו זאָלסט זיי ניט פאַרלאָזן״.

ווי משה דער וואַסער־טרעגער איז אריינגעקומען, האָט זי אים דאָס פאַרציילט—האָט ער געזאָגט:

— „ווייז נאָר אַהער דעם בריוו, לאָמיר אים נאָר איבערלייענען״.

אַזוי ווי ער האָט גענומען דעם בריוו אין דער האַנט אריין אַזוי זיינען די שלעכטע אותיות ארויסגעשפּרונגען און דער משה וואַסער־טרעגער האָט צום ווייבל אַזוי געזאָגט:

— „דאָ אין דעם בריוו שטייט אַזוי געשריבן: דיין מאַן וועט אַהיים קומען די צווייטע וואָך און איר וועט לעבן גליקליך און האָבן אַ גרויס פאַרמעגן״.

ווי זי האָט דאָס געהערט, האָט זי ניט געוואָלט גלויבן און זי איז מיט דעם בריוו אריבערגעלאָפן צו אַ שרייבער ער זאָל אים איבערלייענען. יענער נעמט לייענען, שטייט טאַקע אַזוי ווי דער משה וואַסער־טרעגער האָט געזאָגט.

האָט דאָס ווייבל געזאָגט:

— „וואָס איז דאָס עפּעס? צוערשט האָט יענער געזאָגט, אַז אין בריוו שטייט אַזוי געשריבן און אַצינד שטייט גאָר אַנדערש״.

האָט דער שרייבער, כלומרשט מיט אַ געלעכטער, געזאָגט:

— „אַז משה וואַסער־טרעגער האָט איר געהאַלטן אין דער האַנט וועט שוין זיין אַלץ גוט.

האָט זי זיך געפרעגט:

— וואָס איז דאָס דער משה וואַסער־טרעגער?—

האָט ער געענטפערט:

— „איר ווייסט ניט, אַ וואַסער־טרעגער״.

ווי עס איז געקומען די צווייטע וואָך איז דער מאַן טאַקע געקומען און זי האָט אים דערציילט די מעשה מיט דעם בריוו.

האָט ער געזאָגט:

— „איך האָב דיר טאַקע געשריבן אַזוי ווי דער ערשטער האָט דיר געלייענט, נאָר דאָ איז עפּעס ניט פּראָסט, ס׳איז ניט אַנדערש, אַז דער וואַסער־טרעגער מוז זיין אַ פאַרבאָרגענער״.

און דער משה וואַסער־טרעגער האָט ווייטער געטראָגן וואַסער, אַזוי ווי דער שטייגער זיינער איז געווען.

ווי ס׳איז געקומען שבת, איז דעם ווייבלס מאַן אריינגעגאַנגען צום רב פאַרן דאַוונען און האָט אים דערציילט די גאַנצע זאַך מיט דעם בריוו, מיט דעם וואַסער־טרעגער און ער האָט געזאָגט, אַז ער איז טאַקע געווען אין אַ גרויס געפאַר, נאָר עפּעס אַ נס פון הימל איז אים ביי געשטאַנען.

האָט דער רב זיך אָנגערופן:

— „נו, מ׳וועט שוין מוזן די זאַך געוואָר ווערן״.

ווי ס׳איז געקומען נאָכן דאַוונען איז דער רב צוגעגאַנגען צום וואַסער־טרעגער און האָט אים געזאָגט: „גוט שבת,—קומט אריין צו מיר אויף קידוש״.

האָט ער געענטפערט:

— „איך האָב אָנגעגרייט אַ קידוש ביי מיר אין דער היים, איך גיי ניט אין ערגעץ״.

האָט אים דער רב אָנגערופן מיטן נאָמען „רבי״.

האָט ער געזאָגט:

— „מיר רופט ניט רבי, מיר לאָזט געמאַכט, כ׳בין אַ פּראָסטער וואַסער־טרעגער״.

ווי דער רב איז אַהיים געקומען פון דאַוונען, האָט ער דאָס דערציילט די רביצין.

האָט דער רב ביי זיך געטראַכט איבער אַכט־טאָג פרייטאָג־צו־נאַכט וועט ער אים שוין פילנעווען.

דערווייל איז אין דער זעלבער וואָך אָנגעקומען אין שטעטל אריין דאָס רוסישע וואָיסק און דאַמאָלט איז מען שוין געוואָר געוואָרן ווער דער משה וואַסער־טרעגער איז, וואָרום אַזוי ווי דאָס וואָיסק איז אריין האָבן זיי זיך באַלד גענומען מאַכן אַ תל פון שטעטל.

איז דער משה וואַסער־טרעגער ארויס אין שטאָט אריין און האָט זיך ארויפגעשטעלט אויף דער פּלומפּ, וואו ער האָט גענומען וואַסער און ער האָט אָנגעהויבן צו שרייען מיט אַ שרעקליך קול:

— „רבונו־של־עולם, איך וועל שוין מער ניט לעבן און איך וויל די שטאָט זאָל ווערן וויסן איך בין און איך בעט דיר דו זאָלסט עס מיר צוליב טאָן, וואָרום הצדיק גוזר והקדוש־ברוך־הו מקים—לייז אויס דאָס שטעטל פון די ווילדע חיות!״

איז אראָפּ אַ בת־קול פון הימל:

— „מ׳וועט דיר צוליב טאָן וואָס דו ווילסט״.

און דאָס וואָיסק האָט דערווייל אין כּטאָס ראַבירט. ווי דער משה וואַסער־טרעגער האָט געזען, אַז זיי זיינען שוין באַלד ביים בית־המדרש, איז ער אַ ליין אין בית־המדרש און האָט ארויסגעכאַפּט צוויי ספרים און איז מיט זיי ארויסגעלאָפן אין גאַס אריין. ווי ער איז אַזוי געלאָפן, זיינען די אותיות פון די ספרי־תורות ארויס און זיי האָבן זיך געשטעלט ארום די שטאָט אַזוי ווי וואָלקנס, גאַנצע ווענט—האָבן די זעלנער פון דרויסן ניט געקענט אריין און די זעלנער, וואָס זיינען געווען אינעווייניג, זיינען אומגעקומען און ס׳האָט קיינעם אין שטאָט ניט געשאַט—און דער משה וואַסער־טרעגער איז מיט די ספרים ארויס אויפן גוטן־אָרט און ער איז דאָרט געשטאָרבן.

1915.

17.

אין איינעם פון די וואַרשעווער שפּיטאָלן איז געלעגן אַ יידישער פאַרוואונדעטער זעלנער און האָט ניט געוואָלט ניט עסן און ניט טרינקען. ווען מ׳האָט אים געפרעגט, פאַרוואָס ער וויל גאָרניט נעמען אין מויל אריין.

האָט ער געענטפערט:

— אַזוי ווי ער איז געגאַנגען „נאַ שטיקי״ מיט די עסטרייכער און ווען ער האָט מיט דעם שטיק געשטאָכן אַ זעלנער, האָט דער געשטאָכענער געגעבן אַ געשריי אויס „שמע־ישראל״, דעריבער איז אים זיין לעבן ניט ניחא און ער וויל בעסער שטאַרבן.

דאָסזעלבע האָט מען אויך דערציילט פון קיעוו.

פון שעדלעץ האָט מען דערציילט: אַז דער עסטרייכישער זעלנער זאָל נאָך האָבן געזאָגט: איך בין אַ טאַטע פון אַכט קליינע קינדער״.

אין טאַרניגראַד (לובל. גוב.) האָט מען דעם דאָזיגן יידיש־רוסישן זעלנער געזען ארומלויפנדיג משוגה׳נערהייט אין די גאַסן.

18.

איינמאָל, ווען די זעלנער זיינען געלעגן אין די אָקאָפּעס און דער אָפיציר האָט געגעבן אַ געשריי מ׳זאָל גיין „נאַ שטיקי״, איז פּלוצלונג געקומען צוגיין אַ ייד מיט אַ שטעקן אין דער האַנט און האָט געשריען:

— „שטייט, גייט ניט אויף קיין אַטאַקע״

האָבן די יידן געהאָרכט און געבליבן שטיין, און די איבעריגע זעלנער זיינען געלאָפן און האָבן אָבער די ביקסן ניט געקענט געוואָלט שיסן, און די זעלנער זיינען גענויט געווען צוריק אריינצוגיין אין די אָקאָפּעס.

1915.

19.

איינמאָל, ווען מ׳איז געגאַנגען „נאַ שטיקי״, איז אַ יידיש־רוסישער זעלנער צוגעקומען ניט ווייט פון אַ יידיש־דייטשישן זעלנער. האָט דער דייטשישער זעלנער געגעבן אַ געשריי:

— „שיסט ניט, וואָרום איך בין אויך אַ ייד!״

ווי דער יידיש־רוסישער זעלנער האָט דאָס דערהערט, איז ער געבליבן שטיין מיט דער ביקס ארויף און האָט געשאָסן און געשאָסן. ער איז משוגה געוואָרן.

1915.

20.

אויף אַן אָרט זיינען די רוסן געגאַנגען „נאַ שטיקי״. איז אַ יידישער זעלנער צוגעלאָפן צו אַ דייטשישן זעלנער און האָט אים געוואָלט שטעכן, איז אים פּלוצלונג דער שטיק פון די ביקס אראָפּגעפאַלן און זיך צובראָכן.

אין דער זעלבער רגע האָט דער דייטש געגעבן אַ געשריי:

— דו ביזט געגאַנגען שטעכן דיינעם אַ ברודער, אַ ייד; איך קום ארויס פון טאָמאַשאָווער רב׳ס קינדער.

1914.

21.

די זעלנער זיינען געלעגן אין די אָקאָפּעס און עס איז געווען זעהר אַ גרויסער רעגן, זיינען די זעלנער געווען אינגאַנצן דורכגעווייקט און זיי זיינען געווען שרעקליך הונגעריג. דאָס איז געווען אין מיטן טאָג ארום צוועלף, איינס— האָט אַ יידישער זעלנער געזאָגט:

— הונגעריג בין איך און קיין עסן האָב איך ניט, לאָמיר כאָטש דאַווענען".

און ער האָט זיך אַנידערגעשטעלט דאַווענען.

ווי ער האָט אָנגעהויבן צו זאָגן שמונה־עשרה און ער איז צוגעקומען צום פסוק אלוהי אברהם, אלוהי יצחק ואלוהי יעקב, זיינען די דריי אבות געקומען און האָבן באַשיצט די אָקאָפּעס. עס זיינען פון שונא געפלויגן קוילן ווי האָגל, אָבער עס האָט קיינעם ניט געשאַדט.

1915.

22.

די רוסן זיינען געגאַנגען „נאַ שטיקי" מיט די עסטרייכער און אַזוי ווי די זעלנער זיינען צוגעקומען, גאָהענט איינער צום צווייטן האָט איין יידישער זעלנער געטאָן אַ כאַפּ אַרום דעם צווייטן און זיי האָבן זיך אָנגעהויבן צו קושן און צו שרייען: „אוי, מיין ברודער, מיין ברו־דער!" און זיי זיינען ביידע אַוועק. דאָס זיינען געווען צוויי ברידער פון איין מאַמען.

1914.

23.

אויפן פראָנט נעבן טערקיי, זיינען יידישע זעלנער געשטאַנען אויף זעהר אַ הויכן באַרג, וואָס איז געווען ניט ווייט פון דער מערת־המכפלה און זיי האָבן שוין ניט געהאַט געגעסן דריי טעג. זיינען זיי געשטאַנען און געוויינט און געקלאָגט אויף זייער ביטער מזל, וואָס זיי וועלן דאַרפן דאָ אויסגיין פאַר הונגער.

אינדעם ווי זיי שטייען אַזוי קומט צו זיי צו אַ יינגעלע פון אַ יאָר ערצן און פרעגט:

— „יידן, וואָס וויינט איר?"

האָבן זיי געענטפערט:

„פאַרוואָס זאָלן מיר ניט וויינען, אַז מיר האָבן שוין דריי טעג אין אונזערע מיילער קיין איין ביסן ברויט ניט געהאַט און עס קומט אויס צו שטאַרבן פאַר הונגער דאָ".

איז דאָס יינגל פאַרשוואונדן געוואָרן און באַלד דערויף האָט מען די יידן געבראַכט פון אַלעם גוטס צו עסן.

1915.

24.

אין אַמעריקא איז דאָ אַן אילוזיאָן, שטעלט מען דאָרט פאַר, ווי עס זיצט אַ רבי און ער האָט אַ משמש און דער רבי נעמט יעדן טאָג, עטליכע שעה, ביי זיך אָן מענטשן.

קומט אַריין איינער רב וועלוול (געמיינט קייסער ווילהעלם), גייט דער משמש און זאָגט דעם רבין, אַז איינער רב וועלוול איז געקומען. זאָגט דער רבי:

— „זאָל ער אַריינגיין".

ווי דער רבי האָט אים דערזען, האָט ער אים באַלד דערקענט און האָט אים געגעבן שלום און האָט אים אָנגעהויבן אויסצופרעגן, וואָס עס הערט זיך ביי אים, צו וואָס ער איז געקומען. זאָגט ער:

— „כ'בין געקומען נאָך דעם רבינס ברכה".

פרעגט אים דער רבי:

— „וואָס איז דאָס אַזוינס?"

דערציילט ער אים אַזוי:

— „איך האָב אַ שכן (געמיינט דעם עסטריי־כישן קייסער), וואוינט ער בשכנות מיט ציגיינער, פאַלן אויף אים די ציגיינער אַלע מאָל אָן, דאָ דערהרגעט מען אים אַ זון, דאָ דערהרגעט מען אים איינעם פון דער פאַמיליע,—וואָס ער כאַוועט עפּעס אויף אַ קינד, הרגעט מען עס אים, האָב איך אים געזאָגט, אַז ער זאָל זיך מיט זיי אָפּ־רעכענען. האָט מיר מיין שכן געענטפערט, אַז ער וואָלט זיך שוין מיט זיי לאַנג אָפּגערעכנט, נאָר די ציגיינער האָבן איינעם אַ גרויסן, גראָבן יונג „גאָטע דער רויטער", וואָס ער נעמט זיך שטענדיג פאַר זיי אָן. האָט דער שכן מיינער פּאַחד אים מורא. האָב איך צו אים געזאָגט: „גאָטען נעם איך אויף מיר און מיט די צי־גיינער גיב זיך שוין אַן עצה".

פרעגט אים דער רבי:

— „וואָס הערט זיך דאָרטן ביי דיר אין לאַנד? ס'איז עפּעס דאָ יידן? ווי לעבט זיך זיי עפּעס?"

זאָגט ער:

— „יאָ, ס'איז דאָ יידן און עס לעבט זיך זיי גאַנץ גוט, גלייך מיט אַלע מענטשן אין לאַנד".

פרעגט אים דער רבי ווייטער:

— „דו האָסט זיך מיט וואָס צו ווערן, כ'מיין געווער האָסטו עפּעס?"

זאָגט ער:

— „יאָ, מיין געווער איז דאָס בעסטע אויף דער גאַנצער וועלט".

זאָגט אים דער רבי:

— „גיי, דו האָסט מיין ברכה און דו וועסט מצליח־זיין".

ווי רב וועלוול איז אַרויסגעגאַנגען, קומט אַריין איינער רב יאָסעלע (קייסער פראַנץ יאָזעף), אַן אַלטער, אַ גרייז־גרויער מאַן. דער רבי האָט אים באַלד דערקענט פאַר זיינס אַן אַלטן באַקאַנטן און ער האָט אים געגעבן שלום און ער האָט מיט אים אָנגעהויבן אויסצושמועסן: וואָס ער מאַכט, וואָס עס הערט זיך ביי אים און וואָס איז ער עפּעס אַזוי פלוצלונג געקומען? פאַרציילט אים רב יאָסעלע וועגן דעם אומגליק זיינעם, אַז די ציגיינער באַפאַלן אים כסדר און הרגענען אים אויס אַלע זיינע קינדער און ער דערציילט אים ...יר וועגן גאָטען דעם רויטן און וועגן דעם, ה... ער האָט אָפּגעמאַכט מיט זיין שכן. איז ער ...ס איצט געקומען בעטן ביי דעם רבין אַ ברכה.

פרעגט אים דער רבי:

— „וואָס הערט זיך עפּעס ביי אייך אין לאַנד? יידן זיינען עפּעס דאָרטן דאָ? ווי לעבט זיך זיי עפּעס?".

ענטפערט אים רב יאָסעלע:

— יאָ, יידן זיינען דאָ אין לאַנד און עס איז זיי מסתמא גאַנץ גוט, וואָרום ווי נאָר צוויי יידן טרינקען לחיים, ווינשן זיי צו—עס לעבע דער קיסר".

ווי דער רבי האָט דאָס דערהערט, האָט ער אים גע...ן זיין ברכה און האָט אים געוואונשן הצלחה.

ווי רב יאָסעלע איז שוין אַוועקגעגאַנגען, איז שוין געווען שפּעט, עס האָבן זיך שוין געהאַט געענדיגט די שעהען, ווען דער רבי נעמט אָן. קומט אַריין אַ הויכער, אַ גראָבער יונג, אַ רויטער מיט גראָבע שמוציגע הענט און וויל אַריינגיין גלייך צום רבין. שטעלט אים דער משמש אָפּ:

— „וואו גייסטו? ס'איז דאָך שוין שפּעט אַצינד. דו ווייסט דאָך, אַז דער רבי נעמט איצט ניט אָן".

גאָטעלע הערט אים אָבער ניט און ער רייסט זיך אַריין. דער משמש האָט געזען, אַז ער האָט ניט מיט אים וואָס צו מאַכן, האָט ער אים אַריינגעלאָזן. ווי דער רבי האָט אים דערזען, האָט ער אים געהאַלט אָפּגעבן שלום, האָט אים גאָטע דערלאַנגט זיין גרויסע, גראָבע האַנט. האָט זיך דער רבי דערשראָקן".

— „גיב נאָר אַ קוק, וואָס פאַר אַ לאַפּעס דו האָסט; זיי זיינען דאָך אַזוי שמוציג, זיי זיינען דאָך פאַרבלוטיגט! גיי אַריין, דאָרטן שטייט אַ באַלייע מיט וואַסער, וואַש זיך צוערשט אָפּ די הענט!".

איז ער געגאַנגען און האָט זיך אָפּגעוואַשן די הענט. ווי ער איז אַריינגעקומען און ער האָט געוואָלט דעם רבין דערלאַנגען די האַנט צו נעמען שלום, האָט דער רבי ווייטער אָנגע־הויבן צו שרייען, אַז די הענט זיינען שמוציג, אַז זיי זיינען ברודנע און זיי זיינען פאַרבלוטיגט. אַזוי דריי מאָל האָט ער זיך געמוזט גיין איבער־וואַשן. נאָכדעם, ווען דער רבי האָט שוין ביי אים געהאַט אָפּגענומען שלום, פרעגט ער אים:

— „וואָס ביזטו געקומען?".

זאָגט אים גאָטע:

— „כ'ווייס, אַלע פאָרן, בין איך אויך געפאָרן".

פרעגט אים דער רבי:

— „אָבער יאָ, וואָס ווילסטו?"

זאָגט ער: אַז ער וויל דער רבי זאָל אים אַנווינשן און דערציילט אים אַ גאַנצע מעשה: אַזוי ווי ער האַלט מלחמה מיט זיינע שכנים, וויל ער דער רבי זאָל אים אַנווינשן.

פרעגט אים דער רבי:

— „און געווער האָסטו עפּעס?"

זאָגט ער:

— „מענטשן האָב איך אַ סך, זעהר אַ סך מענטשן".

פרעגט אים דער רבי ווייטער:

— „און וואָס הערט זיך דאָרטן ביי דיר אין לאַנד? ווי לעבט זיך דאָרטן די יידן?".

זאָגט גאָטע:

— „איך ווייס ניט, עס אינטערעסירט מיר ניט; מיין דאגה דאָרט!".

ווי ער ענטפערט דאָס, שטעלט זיך פאַר (אויפן עקראַן) דער קיש־יאָווער פּאָגראָם מיט אַלע אומגליקן און צרות וואָס יידן זיינען אויס־געשטאַנען אין רוסלאַנד און דאָס בילד ווערט פאַרשוואונדן.

נאָכדעם ענטפערט אים דער רבי:

— גיי, די מלחמה וועסטו פאַרשפּילן און דו וועסט ווערן וואָס אַמאָל קלענער און קלענער און קלענער, ביז דו וועסט זיך שוין מוזן אינ־טערעסירן מיט יידן.

1914.

25.

דער רוסישער קיסר און דער דייטשישער און דער עסטרייכישער זיינען געפאָרן צו אַ רבין. איז דער ערשטער אַריינגעגאַנגען דער עסטרייכישער קיסר, געוויינליך מיט אַ קוויטל און האָט גע־

בעטן, אַז דער רבי זאָל אים אָנווינטשן ער זאָל האָבן הצלחה.

פֿרעגט אים דער רבי:

— „בײַ דיר איז עפּעס דאָ ייִדן אין לאַנד?“

זאָגט ער:

— „יאָ, בײַ מיר זײַנען דאָ ייִדן“.

פֿרעגט אים דער רבי:

— ווי דערגייט עס עפּעס די ייִדן בײַ דיר אין לאַנד, ווי באַהאַנדלט מען זיי?

זאָגט ער:

— „בײַ מיר איז זיי גאַנץ גוט, אַלע מענטשן זײַנען בײַ מיר גלײַך, בײַ מיר האָבן אַלע גלײַכע רעכט“.

האָט דער רבי אים אָנגעוואונטשן:

— „גיי, האָב הצלחה“.

ווען דער עסטרײַכישער קיסר איז אַוועקגעגאַנגען, איז אַרײַנגעקומען דער דײַטשישער קיסר און האָט אויך געבעטן, אַז דער רבי זאָל אים בענטשן ער זאָל האָבן הצלחה.

פֿרעגט אים דער רבי:

— „בײַ דיר איז עפּעס דאָ ייִדן אין לאַנד?“

זאָגט ער:

— „יאָ, בײַ מיר זײַנען דאָ ייִדן“.

פֿרעגט אים דער רבי:

— „ווי דערגייט עס עפּעס די ייִדן בײַ דיר אין לאַנד, ווי באַהאַנדלסטו זיי?“

זאָגט ער:

— „בײַ מיר איז ייִדן גאַנץ גוט. אײַ, ס'איז נישטאָ קיין אָפֿיצירן און קיין גענעראַלער, אָבער ייִדן האָבן בײַ מיר אַלע רעכט“.

— „נו, מילא — זאָגט דער רבי — גיי, זײַ מצליח“.

ווען דער דײַטשער קיסר איז אַוועקגעגאַנגען, איז אַרײַנגעקומען דער רוסישער קיסר בעטן, אַז דער רבי זאָל אים אָנווינטשן ער זאָל האָבן הצלחה.

פֿרעגט אים דער רבי:

— „בײַ דיר אין לאַנד איז עפּעס דאָ ייִדן?“

זאָגט ער:

— „כ'ווייס נישט“.

ווי הייסט דו ווייסט נישט צו בײַ דיר אין לאַנד זײַנען דאָ ייִדן? דו ביסט דאָך אַ קיסר, האָסטו נישט געהערט — זאָגט דער רבי ווײַטער — אַז בײַ דיר אין לאַנד האָט מען אַזוי פֿיל ייִדן אויסגעהרגעט און אויסגעהאַנגען און מ'האָט אַזוי פֿיל אומשולדיק ייִדיש בלוט פֿאַרגאָסן?

זאָגט ער:

— „כ'ווייס נישט“.

האָסט נישט געהערט — זאָגט דער רבי — ווי מ'האָט אין דעם און דעם שטעטל אויפֿגעהאַנגען אַזוי פֿיל ייִדן?

זאָגט ער:

— „כ'ווייס נישט“.

— ווי הייסט — זאָגט דער רבי — פֿאַרוואָס זאָלסטו ניט וויסן, וואָס בײַ דיר אין לאַנד טוט זיך, דו ביסט דאָך עפּעס אַ קיסר.

זאָגט ער:

— „כ'וועל אײַך זאָגן, ליבער רבי, אַזוי ווי כ'האָב זעהר אַ גרויסע לאַנד, קען איך נישט אַליין דאָס אַלץ אויף מײַן קאָפּ טראָגן — האָב איך אַרײַנגעזעצט אין אַלע גובערניעס באַאַמטע און זיי אַליין טוען, וואָס זיי ווילן“.

האָט דער רבי געזאָגט:

— אַז דו האָסט אַזאַ גרויסע לאַנד און דו קאָנסט נישט אַלץ טראָגן אויף דײַן קאָפּ, זאָל דיר דאָס לאַנד ווערן קלענער און דער קאָפּ גרעסער.

26.

ווען ס'האָט זיך אָנגעהויבן די מלחמה — האָט דאָך יעדער קיסר אַ שר אין הימל, איז דער רוסישער שר מיטן דײַטשן שר געקומען פֿאַרן רבונו־של־עולם און יעדערער האָט געזאָגט, ער וויל, אַז זײַן קיסר זאָל געווינען די מלחמה.

האָט דער רבונו־של־עולם געזאָגט:

— „ברענגט מיר אַ ייִדן פֿון אײַער מדינה, איך וויל אים אָנקוקן, דאַן וועל איך אײַך שוין זאָגן“.

איז דער דײַטשער שר אַראָפּ קיין דײַטשלאַנד און האָט געהייסן אַרויפֿשיקן אַ ייִדן. מען האָט באַלד אַרויפֿגעשיקט אַ ייִדן מיט אַ פּאָר פּיסקעס מיט אַ קאַרק, ס'איז געווען אויף וואָס צו קוקן. און דער שר האָט אים פֿאַרגעשטעלט פֿאַרן רבונו־של־עולם.

האָט דער רבונו־של־עולם געזאָגט:

— „נו, גוט“.

נאָכדעם איז אַראָפּ דער רוסישער שר קיין רוסלאַנד און האָט געהייסן אַרויפֿשיקן אַ ייִדן.

אין רוסלאַנד פֿירט זיך דאָך, אַז מען גיט אַרויס אַ באַפֿעל דעם גענעראַל־גובערנאַטאָר, גיט דער גענעראַל־געבערנאַטאָר איבער דעם באַפֿעל דעם גובערנאַטאָר, דער גובערנאַטאָר גיט איבער דעם פּאָליציימייסטער א. א. וו. ביז צום גאָראָדאָוואָי — איז דער גאָראָדאָוואָי אַרויסגעגאַנגען אויף די נאַלעווקעס און איז צוגעגאַנגען צו אַ ייִדן און האָט אים אָנגעכאַפּט:

— „קום אין צירקל אַרײַן!“

דער ייִד בלײַבט שטיין: „וואָס ווילסטו פֿון מיר האָבן?“

ער שלעפּט אים און שרײַט „וו'אוטשאַסטאָק!“

נעמט דער ייִד אַרויס אַ רובל און שטעקט אים אַרײַן אין האַנט.

זאָגט דער גאָראָדאָוואָי: „עטאָ מאַלאָ“.

אַ כּלל, דער ייִד האָט אים געגעבן דרײַ רובל און דער גאָראָדאָוואָי האָט אים אָפּגעלאָזן. גייט דער גאָראָדאָוואָי ווײַטער און כאַפּט אָן אַ צווייטן ייִדן און שלעפּט אים און שרײַט: „וו'אוטשאַסטאָק!“

שרײַט דער ייִד: „וואָס ווילסטו פֿון מיר האָבן?“

דער גאָראָדאָוואָי האַלט אים אָבער אין איין שלעפּן. האָב דער ייִד אים אויך געגעבן אַ פּאָר קערבלאַך און ער האָט זיך פֿון אים באַפֿרײַט. אַזוי אַרום האָט דער גאָראָדאָוואָי געמאַכט אַ שיינע פּאָר רובל.

אינדעם האָט דער גאָראָדאָוואָי דערזען אַ קוילן־טרעגער, האָט ער אים אָנגעכאַפּט און האָט אים געשלעפּט.

שרײַט דער קוילן־טרעגער:

— „צאָ פּאַן כצע אָדעמניע?“ (וואָס וויל דער פּאַן פֿון מיר).

ער שלעפּט אים און שלאָגט אים און שרײַט: „וו'אוטשאַסטאָק!“

און אַזוי ווי קיין געלט צו געבן האָט דער קוילן־טרעגער ניט געהאַט, האָט מען אים געבראַכט אין צירקל אַרײַן — מ'האָט געפּאַקט אַ ייִדן.

ווען מ'האָט דעם קוילן־טרעגער אַרויפֿגעשיקט אַריבער אַרויף, איז ער געווען צובלוטיקט, צוהרגעט. האָט אים דער שר פֿאַרגעשטעלט פֿאַרן רבונו־של־עולם.

ווי דער רבונו־של־עולם האָט אים דערזען, האָט ער געזאָגט:

— וואָס האָסטו מיר געבראַכט אַ צובלוטיקטן ייִדן? אַזוי מאַכסטו פֿון זיי און דו ווילסט נאָך געווינען? גיין, דאָס קען ניט זײַן און דאָס וועט ניט זײַן.

סעפּטעמבער 1914.

27.

דער דײַטשישער קייסער האָט געדאַרפֿט האָבן אַ וועג דורך פּוילן דורכצופֿאָרן, האָט ער ג
זאָגט צום רוסישן קייסער:

— „גיב מיר דעם וועג דאָ אַרום דורכצופֿאָרן

האָט דער רוסישער קייסער געזאָגט:

— „כ'וועל דיר געבן מיטן גרעסטן פֿאַרגעניג
מיר זײַנען דאָך צוויי גוטע ברידער, עס שפּיל
אַ ראָלע אַזאַ שטיקל וועג“.

ווי דאָס דײַטשישע מיליטער האָט געוואָ
דורכגיין, האָט דער רוס ניט געלאָזן און הא
אָנגעהויבן צו שיסן (אַ ווינק אויף דער מלחמה

פֿרעגט דער קיסר ווילהעלם דעם רוסישן קיס

— „וואָס איז דאָס? וואו איז דײַן וואָרט?“

האָט ער געענטפֿערט:

— „דו ווייסט דען ניט, אַז מײַן וואָרט א
קיין וואָרט ניט, מײַן שבועה איז קיין שבועה נ
און מײַן נדר איז קיין נדר ניט“.

אָקטאָבער 1914.

28.

פֿאַר וואָס קומט ניט משיח?

משיח איז געקומען אין אַ שטעטל אַהיין,
ער אַרײַנגעגאַנגען אויף אַן אָרט אין אַ שטוב, ה
ער דאָרט געטראָפֿן אַ ווײַבל — פֿרעגט ער זי:

— „וואו איז אײַער מאַן?“

האָט זי געזאָגט:

— „ער איז אין זאַפּאַס“.

פֿרעגט ער זי:

— שרײַבט ער עפּעס גוטע בריוו?

זאָגט זי:

— אַזוי, געוויינלעך“.

רופֿט ער זיך אָן

— „צי ווילט איר, ער זאָל אַהיים קומען?

זאָגט זי:

— „אוודאי וואָלט איך געוואָלט, גאָט זאָל הע
עס זאָל ווערן שטיל און ער זאָל אַהיים קומ

פֿרעגט ער זי:

— „מען האָט שוין אין דעם שטעטל ע
געהרגעט ייִדן?“

זאָגט זי:

— אוודאי האָט מען שוין געהאַנגען אַ פּאָר יי

זאָגט ער:

— „אַזוי, מ'האָט שוין יאָ געהאַנגען אַ
ייִדן, בין איך געקומען די ייִדן אויסלייזן, ו
איך בין משיח“.

זאָגט זי:

— „איך וועל האָבן אַ סימן צו איר
טאַקע משיח, אויב איר וועט ברענגען מײַן מ

האט ער זיך אויפגעהויבן און איז אוועקגעגאנגען. איז וי אים נאכגעלאפן און האט געזאגט: „ווי אזוי וועט איר וויסן, וועלכער איז מיין מאן? איר קענט נאך א מאל ברייגגען אן אנדערן—זאלט איר וויסן איך גיב אייך א סימן: ער האט ביי דער זייט פון דער נאז צוויי פעפערלעך".

איז משיח אוועק צו דער פאזיציע און האט זיך געפרעגט: „וועלכער ייד האט דאס צוויי פעפערלעך ביי דער נאז?

האט מען אים געפרעגט:

— „ווער זייט איר?"

האט ער געזאגט:

— „איך! בין משיח, איך בין געקומען דעם ייד אר:יסנעמען".

האבן זיך אלע אנגערופן:

— „מיר האבן אלע פעפערלעך, נעמט אונז ארויס".

דערווייל האט א קאזאק געהערט ווי מ'רעדט יידיש, האט ער באלד איבערגעגעבן דעם שטאב, אז ס'איז געקומען א שפיאן, האט מען משיחן ארעסטירט. זיצט ער. דאדורך קען ער ניט קומען.

.1915

.29

פארוואס אליהו הנביא קומט ניט.

ווען מ'האט אנגעהויבן די יידן ארויסצוטרייבן פון די שטעטלעך, האט פונקט דאמאלס אין א שטעטל געזאלט זיין א יריד און אן יידן קען דאך קיין יריד ניט זיין. ווי אליהו הנביא איז געקומען אויפן יריד*) האט ער קיינעם ניט געטראפן, נאר ער האט געזעהן ווי די יידן פאקן זיך. גייט ער צו צו זיי און פרעגט.

—„וואס איז דאס דא ביי אייך? וואס פאקט איר זיך"?

האט מען אים געזאגט:

—„איר ווייסט ניט, מען טרייבט ארויס די יידן.

האט אליהו הנביא צו זיי געזאגט:

—„קומט וועל איך אייך ווייזן א גאהענטן וועג, וואו צו אנטלויפן".

זיינען די יידן מיט אים געגאנגען און זיי האבן אנגעהויבן בלאנדזשען, אזוי לאנג, ביז זיי האבן פארבלאנדזשעט קיין דייטשלאנד. דער דייטש האט דערזען יידן, האט ער זיי ארייגגענומען און זיי זיינען דארט פארבליבן. דאדורך קען אליהו הנביא ניט קומען.

*) אין פאלקס=מעשיות וועגן אליהו הנביא ווערט דערציילט, ווי אליהו הנביא קומט אויף ירידים פארשטעלט פאר א פויער, א דזשאד וכדומה.

.30

נ׳ שפיצל פון די דייטשן.

אין א שטעטל זיינען אריינגעקומען די דייטשן און זיי זיינען דארט אפגעוועזן א פאר טעג און זיינען צוריק ארויס. ווען די רוסן זיינען צוריק אריינגעקומען, האבן זיך אנגעהויבן צו שיטן פארשיידענע בלבולים פון די פאליאקן אויף די יידן און מען האט עטליכע יידן, די אנגעזעענסטע פון דער שטאט, אויפגעהאנגען. אין א צייט ארום, ווען די דייטשן זיינען ווידער אריינגעקומען, האבן זיך די יידן צו זיי אוועקגעלאזט מיט א יללה, מיט א געשריי: „זעט נאר, פאר אן אומגליק איר ברייגגט אויף אונז, מ'הרגעט אונז צוליב אייך". האבן די דייטשן זיי בארוהיגט און האבן זיי צוגעזאגט, אז זיי וועלן זיך שוין נוקם זיין אין די פאליאקן. און באלד האבן די דייטשן ארויסגעלאזט א באפעל, אז מ'זאל זיי זען צוריקקערן די צוויי אפיצירן, וואס מ'האט (בלומרשט) געהרגעט. און מ'איז געגאנגען צו די פאליאקן פרעגן צו זיי האבן ניט געזען, ווער עס האט די אפיצירן געהרגעט. האבן זיי געזאגט און אויך געשווארן, אז זיי האבן אליין געזען ווי די יידן האבן די צוויי אפיצירן געהרגעט. ווי די דייטשן האבן דאס דערהערט, האבן זיי צוזאמענגענומען עטליכע צענדליג יידן און זיי אוועקגעפירט אין א סטאדאלע און געהייסן א מחנה פון עטליכע הונדערט גוים זיי זאלן שטיין און אפהיטן די יידן. און זיי (די דייטשן) האבן געמוזט צוריק ארויס פון שטעטל.

ווען דאס רוסישע מיליטער איז ווידער אריינגעקומען און זיי האבן געזען אזא מחנה שטייען אויף איין ארט, האבן זיי זיך געפרעגט: „וואס שטייט מען דא"? האבן די פאליאקן געענטפערט: מיר היטן דא די זשידעס.

פרעגן די רוסן: „ווער האט אייך געהייסן"?

האבן זיי געענטפערט: „די דייטשן".

ווי די רוסן האבן דאס דערהערט, זיינען זיי געווארן בייז: הא, עטץ הארכט גאר די דייטשן?!

און די רוסן האבן זיך גענומען מיט זיי אפרעכענען...

,1915

.31

א בחור האט זיך באקאנט מיט א מיידל הינטער דער שטאט.

האט דאס מיידל געזאגט צום בחור:

—„ווי אזוי וועל איך דיר גלויבן, אז דו וועסט מיט מיר חתונה האבן"?

האט ער געזאגט:

—„איך זאג דיר מיין ווארט און דו קענסט מיר גלויבן".

האט זי געזאגט:

—„אויב דו מיינסט עס אמת, שווער מיר צו".

האט ער איר צוגעשווארן ביי א בוים, וואו זיי זיינען געשטאנען און האט גענומען הימל און ערד פאר עדות, אז ער פארבלייבט איר חתן און ער וועט מיט איר חתונה האבן.

האט זי געזאגט:

—„דו ביסט דאך רייך, וואס וועט זיין, אז ריינע עלטערן וועלן ניט באשטיין אויף מיר"?

האט ער געענטפערט:

—„וועט מיר דער בוים דערהרגענען און די ערד נישט טראגן".

און זיי זיינען זיך צוריק אהיימגעגאנגען.

ווי זי איז אהיים געקומען, האט זי דערציילט אירע עלטערן, וואס פאר א גליק=שידוך עס האט איר געטראפן און די עלטערן האבן זיך זעהר געפרייט פון זייער טאכטערס גליק.

דער בחור האט אויך דערציילט זיינע עלטערן, אז ער האט זיך פארליבט אין זעהר א שיין מיידל און ער האט איר צוגעשווארן ביי א בוים און האט גענומען הימל און ערד פאר עדות, אז ער וועט מיט איר חתונה האבן. ווי דער פאטער האט דאס דערהערט, האט ער אנגעהויבן צו שרייען: „פארוואס האסטו זיך פארליבט אין אזא ארים מיידל"? נאר עס איז דאך אבער געווען פארפאלן, ער האט דאך געשווארן און נאך דערצו האט ער גענומען הימל און ערד פאר עדות, וואס דאס לעבט אייביג. פונדעסטוועגן האבן אים די עלטערן דאס שטענדיג אויסגערעדט און די מוטער האט איינמאל צו אים געזאגט: „הארך אויס, מיין קינד, אויב דו ווילסט מיך ניט האבן פאר קיין מאמען, מעגסטו חתונה האבן. און די עלטערן האבן ביי אים געפועלט, אז ער זאל מיט דעם מיידל ניט חתונה האבן און מ'האט מיט אים א שידוך געטאן מיט א רייך מיידל פון א שיינע פאמיליע און ער האט חתונה געהאט און זיך גליקליך געלעבט.

אבער דאס מיידל האט אים ניט מוחל געווען און זי האט ניט חתונה געהאט. זי האט נאר געבעטן, אז גאט זאל אים ניט שיינקען און דער בוים און הימל און ערד זאלן אים ניט שווייגן פאר זיין שבועה.

און איצט, ווי ס'האט זיך געמאכט דאס אומגליק אויף דער וועלט=מלחמה, האט מען דאך נאר יידן, נעבאך, געשאסן און געהאנגען. איז געקומען די צייט, אז דער בוים זאל זיך אפנעמען פאר דער שבועה און הימל און ערד אויך.

די מעשה איז אזוי געוועזן:

דאס רוסישע וואיסק איז אריינגעקומען אין דעם שטעטל פרייטאג=צונאכט. דאס גאנצע שטעטל איז שוין דאמאלס געשלאפן, נאר דאס גערויש פון די זעלנער און דער הורא=געשריי האט אלעמען אויפגעוועקט און ס'איז געווארן א מהומה אין שטעטל. וואס-זשע טוט פאניע? — נעמט מען יידן און מען גייט זיי הייגגען און דעם יונגנמאן, וואס האט געהאט צוגעשוואוירן דעם מיידל, האט מען אויך גענומען און מ'האט אים צוגעפירט צו דעם זעלבן בוים, ביי וועלכן ער האט געשווארן און מען איז אים אויף דעם בוים געגאנגען הענגען. ווי ער איז צוגעקומען צום בוים, האט זיך דערהערט א קול: „שלום=עליכם, וואס האסטו געמיינט מ'האט שוין פארגעסן אן דיר?" און ס איז געווארן א שרעקליכער שטורם, עס האט אנגעהויבן צו בליצן און צו דונערן, די ערד האט אזש געציטערט, דער שטורם איז געווען אזוי גרויס, אז ביימער זיינען אויסגעריסן געווארן מיט די ווארצלען.

און דעם יונגנמאן האט מען געהאנגען אויף דעם זעלבן בוים.

מ'זאגט, אז דערנאך האט זיך געהערט א קול פון בוים, אז מ'וועט צו אים קיין שליטה ניט האבן.

מען דערציילט, אז מענטשן זיינען דורכגעפארן פארביי דעם בוים און זיי האבן געוואלט אפברעכן א צווייגל, האבן זיי ניט געקענט.

.1915

.32

ווען מען האט די יידן ארויסגעטריבן פון די שטעטלעך, איז א פרוי, אן אלמנה אויסגעקומען צו גיין איינע אליין און ס'איז שוין געווען פרייטאג פארנאכט און ווי זי איז געגאנגען אויף א פעלד, האט זי געזען גייענדיג א יידישן זעלנער און ער האט אריינגעקוקט אין א ספרל און געלערנט, איז זי צו אים צוגעגאנגען.

האָט ער זי געפֿרעגט:

— „וואו גייסטו און פון וואַנען גייסטו?"

האָט זי אים דערציילט, אַז מען האָט אַלע ייִדן פון איר שטעטל אַרויסגעטריבן און זי איז שוין כמעט די לעצטע. האָט ער זי געפרעגט, צו זי האָט צו עסן. האָט זי געזאָגט, אַז ניט, האָט ער אַרויסגענומען אַ ברייטל און האָט איר געגעבן.

האָט זי געזאָגט:

—„וואָס וועט איר האָבן, אַז איר גיט מיר?"

האָט ער געענטפערט:

— „איך וועל שוין האָבן".

און ער איז אַוועקגעגאַנגען פון איר.

דאָס ווייבל איז בשלום געקומען אין אַ שטאָט אַריין און זי האָט פון דעם ברויט געגעסן און געגעסן זעהר אַ לאַנגע צייט.

מאַרץ 1915.